МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут права та безпеки

Кафедра психології та педагогіки

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти 2 курсу
заочної форми навчання
спеціальність 053 «Психологія»
Ремінного Сергія Володимировича

Науковий керівник
Доктор психологічних наук, професор
Кобець Олександр Володимирович

Рецензент

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«___» _____ 20___ р., протокол № ___
завідувач кафедри психології та педагогіки
кандидат психологічних наук, доцент
Бабчук Олена Григоріївна

_____

Одеса – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....3

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ ОСОБИСТОСТІ.....6

1.1. Ризик як психологічний феномен.....6

1.2. Готовність до ризику як особистісна характеристика.....14

1.3. Психологічні чинники готовності до ризику.....24

1.4. Індивідуально-психологічні особливості осіб з різним рівнем готовності до ризику.....35

Висновки до першого розділу.....39

РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ.....41

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження.....41

2.2. Аналіз рівнів готовності до ризику у досліджуваній вибірці.....45

2.3. Кореляційний аналіз психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику.....57

Висновки до другого розділу.....62

РОЗДІЛ ІІІ. ПСИХОЛОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ АДЕКВАТНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ.....65

3.1. Основні напрями психологічної роботи.....65

3.2. Рекомендації для практичних психологів освітнього та професійного середовища.....68

Висновки до третього розділу.....73

ВИСНОВКИ.....75

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростанням рівня невизначеності, нестабільності та необхідності прийняття рішень в умовах ризику. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема готовності особистості до ризику, яка визначає особливості поведінки людини в складних, непередбачуваних життєвих і професійних ситуаціях. Готовність до ризику виступає важливим психологічним чинником активності особистості, впливає на вибір стратегій поведінки, ухвалення рішень, рівень відповідальності та здатність адаптуватися до змін. У психологічній науці ризик розглядається як складний багатовимірний феномен, що поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. У працях таких дослідників, як Д. Канеман і А. Тверскі, ризик пов'язується з особливостями прийняття рішень і суб'єктивною оцінкою ймовірних наслідків. Представники діяльнісного підходу, зокрема О. Леонтьєв і С. Рубінштейн, розглядали ризик у контексті активності суб'єкта та його здатності діяти в умовах невизначеності, підкреслюючи роль мотивації та особистісного сенсу діяльності.

Готовність до ризику як відносно стійка особистісна характеристика була предметом дослідження в працях В. Петровського, який трактував її як форму надситуативної активності, що виходить за межі безпечних і заданих умов. У межах особистісного підходу дослідники (Б. Ананьєв, К. Абульханова-Славська) акцентували увагу на зв'язку готовності до ризику з такими характеристиками, як самостійність, відповідальність, рівень саморегуляції та зрілість особистості. У сучасних дослідженнях готовність до ризику розглядається у взаємозв'язку з індивідуально-психологічними особливостями особистості, зокрема рівнем тривожності, самооцінкою, локусом контролю, мотивацією досягнення та толерантністю до невизначеності. У працях Г. Айзенка та Р. Кеттела підкреслюється роль особистісних рис у формуванні схильності до ризику, тоді як А. Бандура звертав увагу на значення віри у власну ефективність як чинника готовності діяти в умовах потенційної загрози.

Разом із тим, попри значну кількість наукових праць, проблема психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику залишається недостатньо систематизованою. Більшість досліджень зосереджуються або на загальних аспектах ризикової поведінки, або на окремих професійних групах, тоді як комплексний аналіз особистісних відмінностей між особами з високим, середнім і низьким рівнем готовності до ризику потребує подальшого наукового осмислення.

Таким чином, актуальність даного дослідження зумовлена як потребами сучасної психологічної науки, так і практичними запитами психологічної практики, зокрема у сферах психологічного консультування, професійного відбору та психологічного супроводу осіб, діяльність яких пов’язана з прийняттям рішень в умовах ризику.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику, а також визначення специфіки прояву індивідуально-психологічних характеристик залежно від рівня сформованості готовності до ризику.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до вивчення феномену ризику та готовності до ризику в психології.

2. Охарактеризувати психологічні чинники та індивідуально-психологічні особливості, що пов’язані з формуванням готовності особистості до ризику.

3. Емпірично дослідити рівні готовності до ризику у досліджуваній вибірці та визначити їх розподіл.

4. Проаналізувати психологічні особливості осіб з різним рівнем готовності до ризику.

Об'єкт дослідження – особистість у процесі прийняття рішень та поведінки в умовах ризику

Предмет дослідження – психологічні особливості осіб з різним рівнем готовності до ризику

Теоретико-методологічною основою дослідження стали: положення загальної та особистісної психології щодо активності особистості та прийняття рішень в умовах невизначеності; діяльнісний підхід до аналізу поведінки особистості (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв); концепція надситуативної активності та готовності до ризику (В. Петровський); положення когнітивного підходу до прийняття рішень і оцінки ризику (Д. Канеман, А. Тверскі); особистісно-орієнтований підхід, представлений у працях Б. Ананьєва та К. Абульханової-Славської; теорія соціально-когнітивного навчання та самоефективності (А. Бандура), а також сучасні психологічні підходи до вивчення індивідуально-психологічних чинників ризикової поведінки та готовності до ризику.

Методи дослідження: Теоретичний: науково-психологічний аналіз література вітчизняних та зарубіжних дослідників з процитованої теми та узагальнення отриманої інформації: спостереження, інтерв'ю, тест; математичні та статистичні методи: кількісний аналіз обробки отриманих даних. SPSS 13.0 Програма Windows для кореляційного аналізу;

Психодіагностичний комплекс склав:

1. Методика діагностики готовності до ризику (автор – В. Петровський);
2. Опитувальник тривожності (Ч. Спілбергер, адаптація Ю. Ханіна);
3. Методика дослідження локусу контролю (автор – Дж. Роттер);
4. Методика дослідження самооцінки особистості (С. Будассі).

Вибірку дослідження склали 78 студентів закладів вищої освіти

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, списку використаних джерел. Зміст роботи викладено на 82 сторінки. Робота містить 1 таблицю, 4 рисунки. Список використаних джерел включає 68 найменувань.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Ризик як психологічний феномен

У сучасній психологічній науці поняття ризику розглядається як складний і багатовимірний феномен, що пов'язаний із діяльністю особистості в умовах невизначеності, можливих втрат або непередбачуваних наслідків. Ризик є невід'ємною характеристикою людської активності, оскільки будь-яке значуще рішення передбачає вибір між альтернативами, результат яких не може бути повністю передбачений. У цьому контексті ризик постає не лише як зовнішня ситуаційна умова, а й як психологічна категорія, що відображає внутрішню готовність особистості діяти за відсутності повної інформації [7].

У психології ризик традиційно розглядається в межах кількох наукових підходів, серед яких провідне місце посідає когнітивний підхід, що зосереджується на процесах сприйняття, оцінювання та інтерпретації ризикових ситуацій. У межах цього підходу ризик постає не стільки як об'єктивна характеристика ситуації, скільки як результат суб'єктивного пізнавального опрацювання інформації. Особистість, стикаючись із необхідністю прийняття рішення в умовах ризику, аналізує наявні альтернативи, прогнозує можливі наслідки власних дій та оцінює ймовірність настання позитивних або негативних результатів. Важливим аспектом когнітивного підходу є уявлення про те, що оцінка ризику має суб'єктивний характер і значною мірою залежить від індивідуального досвіду, попередніх успіхів або невдач, рівня поінформованості, а також когнітивних установок і очікувань особистості. Людина не лише враховує фактичні дані про ймовірність подій, а й інтерпретує їх крізь призму власних переконань, емоційного стану та особистісної значущості ситуації. Унаслідок цього одна й та сама ситуація може сприйматися різними людьми як надзвичайно ризикована або, навпаки, як цілком прийнятна [42, 15].

У межах когнітивного підходу підкреслюється, що об’єктивний рівень ризику не завжди збігається з його психологічним сприйняттям. Об’єктивні показники, такі як статистична ймовірність або реальні наслідки події, можуть мати другорядне значення порівняно з тим, як особистість інтерпретує ситуацію на суб’єктивному рівні. Психологічне сприйняття ризику формується під впливом індивідуальних когнітивних схем, життєвих сценаріїв, соціального контексту та емоційного фону, що зумовлює різний ступінь готовності до прийняття ризикових рішень [63].

Особливу роль у когнітивному осмисленні ризику відіграють очікування щодо наслідків та їх суб’єктивна значущість. Навіть за однакової ймовірності подій різні особистості можуть по-різному оцінювати можливі втрати або вигоди, надаючи перевагу уникненню негативних результатів або, навпаки, прагненню до досягнення потенційного успіху. У цьому контексті ризик постає як результат не лише раціонального аналізу, а й складної когнітивно-емоційної оцінки, що поєднує логічні міркування з інтуїтивними судженнями [28].

Крім того, у когнітивному підході наголошується на впливі когнітивних упереджень та евристик на оцінку ризику. Особистість може переоцінювати або недооцінювати ймовірність певних подій, орієнтуватися на яскраві приклади з власного досвіду, узагальнювати окремі випадки або ігнорувати статистичну інформацію. Такі особливості пізнавальної діяльності зумовлюють відмінності в сприйнятті ризику навіть у схожих об’єктивних умовах і безпосередньо впливають на рівень готовності до ризикової поведінки. Ризик розглядається як психологічна конструкція, що формується у процесі суб’єктивного осмислення ситуації та залежить від індивідуальних когнітивних особливостей особистості. Це дозволяє пояснити, чому готовність до ризику не є універсальною характеристикою, а проявляється по-різному залежно від досвіду, установок, очікувань і способів когнітивного опрацювання інформації [4, 51].

З позицій діяльнісного підходу ризик розглядається як важлива характеристика активності суб’єкта, що проявляється у здатності особистості виходити за межі

заданих умов, стандартних способів дії та усталених алгоритмів поведінки. У цьому підході ризик не зводиться до випадковості або необережності, а трактується як усвідомлений вибір суб'єкта, спрямований на досягнення значущих для нього цілей в умовах невизначеності. Саме через ризик особистість реалізує власну активну позицію щодо навколишньої дійсності, трансформуючи наявні умови відповідно до своїх намірів і цінностей. У межах діяльнісного підходу наголошується, що готовність до ризику безпосередньо пов'язана з такими характеристиками особистості, як ініціативність, самостійність та відповідальність за результати власних рішень. Прийняття ризикових рішень передбачає не лише вибір між альтернативами, а й усвідомлення можливих наслідків власних дій та готовність нести за них відповідальність. У цьому сенсі ризик постає як показник зрілості суб'єкта діяльності, його здатності самостійно ставити цілі, планувати дії та коригувати поведінку залежно від змінних умов [19, 36].

Особливе значення в діяльнісному підході надається розумінню ризику як форми надситуативної активності, коли особистість виходить за межі безпечних або звичних способів дії, орієнтуючись на перспективні результати. Така активність пов'язана з прагненням до новизни, самореалізації та розвитку, що робить ризик невід'ємною умовою досягнення якісно нових результатів. Водночас надситуативна активність передбачає високий рівень саморегуляції, оскільки ризикові дії потребують контролю імпульсів, прогнозування можливих наслідків і корекції поведінки в процесі діяльності.

Ризикова поведінка в цьому контексті виступає як форма активного ставлення особистості до дійсності, що дозволяє їй не лише адаптуватися до зовнішніх вимог, а й активно змінювати ситуацію відповідно до власних цілей. Завдяки ризику особистість може досягати нових професійних, соціальних або життєвих результатів, реалізовувати творчий потенціал та розширювати межі власних можливостей. Разом із тим діяльнісний підхід підкреслює, що будь-яка ризикова дія об'єктивно містить потенційну загрозу негативних наслідків, зокрема невдач, втрат або порушення

психологічної стабільності. Можна стверджувати, що ризик розглядається як внутрішньо зумовлений елемент активності суб'єкта, що відображає його здатність до самостійного вибору, відповідального прийняття рішень та реалізації надситуативної поведінки. Такий підхід дозволяє трактувати готовність до ризику не як імпульсивну схильність, а як психологічно опосередковану форму активної взаємодії особистості з навколишньою дійсністю [1, 58].

У межах особистісного підходу ризик трактується як прояв індивідуально-психологічних особливостей особистості, що відображає її стійкі риси, внутрішні установки та способи саморегуляції поведінки. У цьому контексті ризик розглядається не лише як реакція на зовнішні обставини, а як результат внутрішньої психологічної організації особистості, яка визначає характер сприйняття ризикових ситуацій та готовність діяти в умовах невизначеності. Саме індивідуальні особливості особистості зумовлюють те, яким чином людина інтерпретує потенційну небезпеку, оцінює можливі наслідки та приймає рішення щодо власної поведінки.

Дослідники наголошують, що схильність до ризику або, навпаки, уникнення ризикових ситуацій значною мірою детермінуються комплексом особистісних рис і психологічних властивостей. Зокрема, рівень тривожності відіграє важливу роль у формуванні ставлення до ризику: підвищена тривожність часто супроводжується схильністю до обережності, страхом помилки та прагненням уникати ситуацій невизначеності, тоді як помірний або низький рівень тривожності сприяє більш впевненому та зваженому прийняттю ризикових рішень. У цьому сенсі тривожність виступає емоційним чинником, що регулює інтенсивність та напрям ризикової поведінки. Вагомим чинником готовності до ризику є самооцінка особистості, яка визначає ступінь впевненості людини у власних можливостях і здатність брати на себе відповідальність за результати дій. Особи з адекватною та стійкою самооцінкою частіше схильні до прийняття ризику, оскільки сприймають складні ситуації як виклик, а не як загрозу. Натомість занижена або нестабільна самооцінка може

сприяти уникненню ризику, сумнівам у власній компетентності та залежності від зовнішніх оцінок [24, 47].

Особливу роль у структурі готовності до ризику відіграє відповідальність як особистісна риса, що забезпечує усвідомлення наслідків власних рішень та готовність приймати їх результати. Ризикова поведінка, у межах особистісного підходу, розглядається як відповідальний вибір, що потребує здатності прогнозувати можливі наслідки та контролювати власні дії. У цьому контексті ризик набуває рис усвідомленості та рефлексивності, а не імпульсивності.

Важливим чинником є також мотивація досягнення, яка визначає спрямованість особистості на успіх або уникнення невдачі. Особи з домінуванням мотивації досягнення зазвичай сприймають ризик як можливість для самореалізації та досягнення значущих цілей, тоді як переважання мотивації уникнення невдачі може зумовлювати обережність і небажання вступати в ризикові ситуації. Таким чином, мотиваційна спрямованість безпосередньо впливає на характер ризикових стратегій поведінки. До особистісних детермінант готовності до ризику належить і толерантність до невизначеності, яка відображає здатність людини зберігати психологічну стабільність в умовах нестачі інформації, неоднозначності та непередбачуваності. Особи з високою толерантністю до невизначеності легше приймають ризикові рішення та демонструють більшу гнучкість мислення, тоді як низька толерантність часто супроводжується напруженням, тривогою та прагненням до уникання ризику [10, 66].

Крім того, важливе значення має локус контролю, що визначає суб’єктивне відчуття контролю над подіями власного життя. Інтернальний локус контролю сприяє формуванню активної позиції особистості та готовності брати відповідальність за наслідки ризикових рішень, тоді як екстернальний локус контролю може зумовлювати пасивність або перекладання відповідальності на зовнішні обставини. Ризик не розглядається як універсальна або однакова для всіх характеристика поведінки, навпаки, готовність до ризику формується під впливом

внутрішніх психологічних чинників і відображає індивідуальну своєрідність особистості, її емоційні, мотиваційні та регуляторні особливості. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти природу індивідуальних відмінностей у ризиковій поведінці та створює теоретичну основу для емпіричного дослідження осіб з різним рівнем готовності до ризику [31].

Окрему увагу в психологічних дослідженнях приділяють чіткому розмежуванню понять “ризик”, “ризикова поведінка” та “готовність до ризику”, оскільки їх ототожнення може призводити до методологічних помилок і спрощеного розуміння природи ризикових проявів. У сучасній психології ці поняття розглядаються як взаємопов’язані, проте такі, що відображають різні рівні аналізу поведінки особистості в умовах невизначеності. Поняття ризику у цьому контексті трактується як об’єктивна або суб’єктивно оцінювана ситуація невизначеності, у якій існує ймовірність як позитивних, так і негативних наслідків діяльності. Ризик може бути зумовлений зовнішніми умовами, соціальними обставинами або особливостями завдання, однак його психологічне значення визначається тим, як особистість сприймає та інтерпретує цю ситуацію. Ризик виступає передусім умовою діяльності, що створює поле можливих альтернатив і вимагає від суб’єкта вибору [55].

Ризикова поведінка, своєю чергою, розуміється як сукупність конкретних дій і рішень, які особистість здійснює в умовах ризику. Вона є зовнішнім, поведінковим проявом взаємодії людини з ризиковою ситуацією та може набувати різних форм – від обережних і зважених дій до імпульсивних або авантюрних вчинків. Ризикова поведінка залежить не лише від об’єктивних параметрів ситуації, а й від індивідуально-психологічних особливостей особистості, рівня її усвідомленості, емоційного стану та досвіду попередніх рішень.

Поняття готовності до ризику займає особливе місце в структурі аналізу ризикових явищ, оскільки відображає внутрішню, відносно стійку особистісну характеристику, що визначає ймовірність вибору ризикових стратегій поведінки. Готовність до ризику не зводиться до одноразових вчинків або ситуативних реакцій,

а формується в процесі життєвого досвіду та виявляється у схильності особистості приймати рішення в умовах невизначеності, брати відповідальність за їх наслідки та діяти за відсутності повних гарантій успіху.

У сучасній психології ризик дедалі частіше розглядається як амбівалентний феномен, що поєднує в собі як потенційну загрозу, так і можливість розвитку особистості. З одного боку, ризик традиційно асоціюється з небезпекою, імовірністю втрат, невдач або негативних наслідків, які можуть порушувати психологічну рівновагу особистості, викликати стан напруження, тривоги та зниження відчуття безпеки. У цьому аспекті ризик сприймається як чинник дестабілізації, що вимагає від людини значних психологічних ресурсів для подолання можливих негативних наслідків.

З іншого боку, в межах сучасних особистісно-орієнтованих підходів ризик розглядається як необхідна умова особистісного розвитку, самореалізації та досягнення значущих життєвих і професійних цілей. Саме ситуації ризику створюють простір для прояву ініціативи, прийняття відповідальності та виходу за межі звичних моделей поведінки. У цьому сенсі ризик виступає важливим чинником розвитку суб’єктності особистості, оскільки спонукає її до активного вибору, самостійного прийняття рішень і переосмислення власних можливостей.

Амбівалентність ризику полягає в тому, що його психологічне значення визначається не стільки об’єктивними характеристиками ситуації, скільки рівнем усвідомленості, відповідальності та психологічної готовності особистості до прийняття ризикових рішень. За наявності сформованих механізмів саморегуляції, здатності до прогнозування наслідків і адекватної оцінки власних ресурсів ризик може набувати конструктивного характеру, сприяючи розвитку впевненості в собі, підвищенню самооцінки та розширенню життєвого досвіду. У такому випадку ризикові дії є результатом усвідомленого вибору, а не імпульсивної реакції [19].

Водночас за недостатнього рівня психологічної готовності ризик може набувати деструктивного характеру, проявляючись у імпульсивності, нехтуванні

можливими наслідками, схильності до необґрунтованих або авантюрних рішень. Така форма ризику часто супроводжується емоційною нестабільністю, недостатньою саморефлексією та зниженим рівнем відповідальності, що підвищує ймовірність негативних психологічних і соціальних наслідків. У цьому випадку ризик перестає бути ресурсом розвитку й перетворюється на чинник психологічної дезадаптації. Амбівалентна природа ризику зумовлює необхідність його диференційованого аналізу в психологічних дослідженнях. Ризик не може розглядатися виключно як негативне або позитивне явище, оскільки його психологічна роль визначається взаємодією зовнішніх умов і внутрішніх ресурсів особистості. Усвідомлення цієї подвійності дозволяє більш повно зрозуміти механізми формування готовності до ризику та обґрунтувати важливість розвитку адекватної, конструктивної готовності до ризикових рішень у процесі особистісного становлення [28, 47].

Виходячи з цього, можна зазначити що ризик як психологічний феномен постає складною системною категорією, що інтегрує в собі когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти й виявляється у процесі прийняття особистістю рішень в умовах невизначеності та потенційної загрози. Його психологічна сутність полягає не лише у наявності об’єктивної небезпеки або можливих втрат, а передусім у суб’єктивному осмисленні ситуації, оцінюванні альтернатив, прогнозуванні наслідків та виборі відповідної стратегії поведінки.

Когнітивний компонент ризику відображає особливості сприйняття, інтерпретації та оцінки ризикових ситуацій, зокрема здатність особистості аналізувати інформацію, зіставляти ймовірності та передбачати можливі результати власних дій. Емоційний компонент пов’язаний із переживанням тривоги, напруження, страху або, навпаки, азарту та впевненості, які супроводжують ситуації ризику та впливають на характер прийняття рішень. Поведінковий компонент проявляється у конкретних діях, виборі ризикових або обережних стратегій і готовності особистості брати на себе відповідальність за наслідки прийнятих рішень.

Розгляд ризику як цілісного психологічного феномена дозволяє зрозуміти, що індивідуальні відмінності у ставленні до ризику зумовлені не лише зовнішніми умовами, а й внутрішніми психологічними ресурсами та особливостями особистісної організації. Саме поєднання когнітивних, емоційних і регуляторних характеристик визначає, чи буде ризик сприйматися як загроза, якої слід уникати, або як можливість для розвитку та самореалізації.

Таким чином, усвідомлення психологічної природи ризику створює теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу готовності до ризику як особистісної характеристики, що відображає стійку схильність особистості до прийняття рішень в умовах невизначеності. Це, у свою чергу, дозволяє перейти до дослідження індивідуально-психологічних відмінностей осіб з різним рівнем сформованості готовності до ризику та обґрунтовує необхідність комплексного теоретичного й емпіричного аналізу даного феномена в межах подальших розділів магістерської роботи.

1.2. Готовність до ризику як особистісна характеристика

У психології готовність до ризику розглядається як відносно стійка особистісна характеристика, що відображає схильність людини приймати рішення та здійснювати дії в ситуаціях невизначеності, коли існує ймовірність як позитивних, так і негативних наслідків. Вона виявляється у внутрішній налаштованості особистості на взаємодію з ризиковими ситуаціями, у здатності усвідомлено обирати між альтернативами та брати на себе відповідальність за результати власного вибору. У цьому сенсі готовність до ризику виступає важливим регулятором поведінки, що визначає характер життєвих, професійних і соціальних рішень.

На відміну від ситуативної ризикової поведінки, яка може бути зумовлена випадковими обставинами, емоційним станом або зовнішнім тиском, готовність до ризику має глибші психологічні передумови і формується протягом тривалого часу в

процесі життєвого досвіду особистості. Вона не зводиться до окремих ризикових вчинків, а проявляється у стійкій тенденції певним чином оцінювати ситуації невизначеності та обирати відповідні стратегії дії. Саме тому готовність до ризику розглядається як інтегральна особистісна властивість, що характеризує загальний стиль поведінки людини в складних і непередбачуваних умовах [22].

Психологічні передумови готовності до ризику пов'язані насамперед з особистісними рисами, які визначають емоційну стабільність, впевненість у собі та здатність до самоконтролю. Значну роль у цьому процесі відіграють мотиваційні установки, зокрема орієнтація на досягнення успіху або уникнення невдачі, а також система цінностей і життєвих пріоритетів особистості. Особи, для яких характерна орієнтація на розвиток і самореалізацію, зазвичай демонструють вищий рівень готовності до ризику, ніж ті, хто зосереджений переважно на збереженні стабільності та уникненні можливих втрат.

Важливим компонентом готовності до ризику є рівень саморегуляції, що забезпечує здатність особистості контролювати емоційні реакції, стримувати імпульсивні дії та приймати зважені рішення. Високий рівень саморегуляції дозволяє інтегрувати емоційні переживання з раціональним аналізом ситуації, що сприяє формуванню конструктивної готовності до ризику. За недостатньої саморегуляції ризик може набувати імпульсивного або деструктивного характеру, що не пов'язаний із реалістичною оцінкою можливих наслідків [5].

Крім того, готовність до ризику значною мірою визначається суб'єктивною оцінкою можливих втрат і вигод, яка формується на основі попереднього досвіду, когнітивних установок та індивідуальних очікувань. Особистість не лише аналізує об'єктивні умови ситуації, а й надає їм особистісного значення, співвідносячи потенційні наслідки з власними потребами, цілями та ресурсами. Саме ця суб'єктивна оцінка часто визначає, чи буде ризик сприйнятий як загроза, якої слід уникати, або як можливість для зростання й досягнення значущих результатів. Готовність до ризику постає як складна особистісна характеристика, що інтегрує

мотиваційні, емоційні, когнітивні та регуляторні аспекти психічної діяльності. Її аналіз дозволяє глибше зрозуміти психологічні механізми поведінки особистості в умовах невизначеності та створює теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження індивідуально-психологічних відмінностей осіб з різним рівнем готовності до ризику [40].

У межах діяльнісного та особистісного підходів готовність до ризику розглядається у тісному зв'язку з активністю суб'єкта, його здатністю виходити за межі звичних, стереотипних способів дії та приймати відповідальність за наслідки власного вибору. У цьому контексті ризик постає не як випадкова або імпульсивна поведінка, а як усвідомлений елемент активної життєвої позиції особистості, що відображає її готовність самостійно визначати напрями власної діяльності та впливати на перебіг подій.

Значний внесок у розробку даної проблематики зроблено у працях В. Павленко, де готовність до ризику співвідноситься з концепцією надситуативної активності. Згідно з цією концепцією, людина не обмежується реакцією на зовнішні вимоги ситуації, а здатна ініціювати дії, що виходять за межі заданих умов і стандартних алгоритмів поведінки. Саме такі дії часто передбачають наявність ризику, оскільки пов'язані з невизначеністю результату, відсутністю гарантій успіху та необхідністю самостійного прийняття рішень. У цьому аспекті готовність до ризику розглядається як внутрішній ресурс особистості, що забезпечує її здатність до творчої, ініціативної та самостійної діяльності. Надситуативна активність передбачає не лише прагнення досягти нових цілей, а й готовність брати на себе відповідальність за можливі наслідки власних дій, що є важливою ознакою зрілої суб'єктної позиції. Таким чином, ризик у межах даного підходу виступає необхідною умовою виходу за межі наявного досвіду та розширення життєвих і професійних можливостей [23].

З позицій особистісного підходу готовність до ризику також інтерпретується як прояв суб'єктності та внутрішньої свободи вибору. Особистість, здатна приймати

ризикові рішення, виступає активним суб'єктом власної життєдіяльності, який усвідомлено обирає напрями дії, співвідносить їх із власними цінностями та бере на себе відповідальність за результат. У цьому сенсі готовність до ризику відображає рівень автономності, самостійності та внутрішньої зрілості особистості.

Водночас наголошується, що конструктивна готовність до ризику потребує розвинених механізмів саморегуляції та рефлексії. Лише за умови усвідомлення власних мотивів, можливостей і обмежень ризикова активність набуває продуктивного характеру та сприяє особистісному зростанню. Таким чином, у межах діяльнісного й особистісного підходів готовність до ризику постає як інтегральна характеристика, що поєднує активність, відповідальність і здатність до самостійного життєвого вибору [60].

Значний внесок у розуміння готовності до ризику зроблено в межах американської психологічної традиції, у якій схильність до ризику розглядається як відносно стабільна тенденція поведінки, що проявляється в різних сферах життєдіяльності особистості. У цих дослідженнях готовність до ризику не обмежується окремими вчинками або ситуативними реакціями, а трактується як усталена характеристика, що відображає індивідуальні відмінності у стилі прийняття рішень та взаємодії з невизначеними умовами. З позиції когнітивно-поведінкового підходу, зокрема в працях Д. Канемана та А. Тверскі, доведено, що прийняття рішень в умовах ризику визначається не лише раціональним аналізом інформації та логічним зіставленням альтернатив, а й дією численних когнітивних упереджень та евристик. Особистість часто спирається на спрощені когнітивні стратегії, які дозволяють швидко оцінити ситуацію, проте водночас можуть призводити до систематичних помилок у прогнозуванні наслідків. У результаті суб'єктивне сприйняття ризику може суттєво відрізнятися від об'єктивних імовірнісних показників [46, 47, 59].

Особливу увагу в цих дослідженнях приділено інтерпретації ймовірностей та оцінці можливих втрат і вигод. Показано, що люди схильні переоцінювати

малоймовірні, але емоційно значущі події, а також по-різному ставитися до потенційних виграшів і втрат. Така асиметрія у сприйнятті наслідків зумовлює відмінності в готовності до ризику навіть за однакових об'єктивних умов. Отже, ризикові рішення формуються на перетині раціональних міркувань і суб'єктивних когнітивних оцінок [13].

У цьому контексті готовність до ризику розглядається як поєднання особистісних тенденцій і специфіки когнітивного опрацювання інформації. З одного боку, вона пов'язана зі стійкими індивідуальними характеристиками, такими як схильність до новизни, впевненість у собі чи толерантність до невизначеності. З іншого боку, вона залежить від того, як особистість сприймає, інтерпретує та структурує інформацію про ризикову ситуацію, які когнітивні схеми та евристики використовує у процесі прийняття рішення. У межах американської психологічної традиції готовність до ризику постає як багатовимірне утворення, що інтегрує поведінкові тенденції та когнітивні механізми, які визначають індивідуальний стиль прийняття рішень в умовах невизначеності. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти природу індивідуальних відмінностей у готовності до ризику та створює теоретичне підґрунтя для емпіричного аналізу взаємозв'язку між когнітивними особливостями особистості й рівнем її готовності до ризику [34].

У працях А. Бандури готовність особистості діяти в ситуаціях невизначеності тісно пов'язується з рівнем самоефективності, що розуміється як віра людини у власну здатність успішно організовувати та здійснювати дії, необхідні для досягнення поставлених цілей. Самоефективність виконує функцію внутрішнього регулятора поведінки, визначаючи рівень упевненості, наполегливості та стійкості особистості в умовах складних або ризикових ситуацій. Чим сильнішою є віра людини у власні можливості впоратися із завданням, тим вищою є її готовність приймати рішення в умовах ризику, діяти за відсутності повних гарантій успіху та відповідати за отриманий результат [2].

У цьому контексті готовність до ризику розглядається не як імпульсивна схильність до небезпечних дій, а як усвідомлена поведінкова стратегія, опосередкована оцінкою власних ресурсів і можливостей. Особи з високим рівнем самоефективності, як правило, сприймають ризикові ситуації як виклик, що потребує мобілізації внутрішніх сил, тоді як низький рівень самоефективності може зумовлювати уникнення ризику, сумніви у власній компетентності та страх невдачі. Таким чином, самоефективність виступає важливим психологічним чинником, що визначає індивідуальні відмінності у готовності до ризику [34].

Значущим доповненням до розуміння готовності до ризику є концепція локусу контролю, розроблена Дж. Роттером. У межах цієї концепції наголошується, що схильність особистості брати на себе відповідальність за результати власних дій залежить від того, як вона пояснює причини подій, що відбуваються в її житті. Особи з інтернальним локусом контролю зазвичай вважають, що успіхи й невдачі зумовлені власними зусиллями, здібностями та рішеннями, що сприяє формуванню активної позиції та готовності приймати відповідальні, у тому числі ризикові, рішення.

Натомість екстернальний локус контролю пов’язаний із переконанням, що результати діяльності залежать переважно від зовнішніх обставин, випадковості або дій інших людей. За таких умов особистість може виявляти схильність до уникнення ризику, пасивності або перекладання відповідальності на зовнішні чинники. У цьому випадку ризикові ситуації сприймаються як неконтрольовані та потенційно загрозливі, що знижує готовність до активного прийняття рішень. Концепції самоефективності та локусу контролю дозволяють розглядати готовність до ризику як результат взаємодії когнітивних уявлень про власні можливості та суб’єктивного відчуття контролю над подіями. Поєднання високої самоефективності з інтернальним локусом контролю створює психологічні передумови для формування конструктивної готовності до ризику, яка ґрунтується на усвідомленому виборі, відповідальності та здатності особистості ефективно діяти в умовах невизначеності [49, 64].

Вагомий внесок у розуміння готовності до ризику зроблено в межах американської диференційної психології, зокрема у працях Р. Кеттела та Г. Айзенка, де наголошується на зв'язку ризикової поведінки з базовими рисами темпераменту та характеру. У цьому підході готовність до ризику розглядається не як ізольована психологічна властивість, а як похідна від стійких особистісних диспозицій, що визначають загальний стиль поведінки людини в різних життєвих ситуаціях. Зокрема, підкреслюється роль екстраверсії як риси, що пов'язана з підвищеною соціальною активністю, прагненням до зовнішніх стимулів і схильністю до пошуку нових вражень. Особи з високим рівнем екстраверсії, як правило, більш відкриті до новизні, легше вступають у невизначені ситуації та частіше демонструють готовність до ризику. На відміну від них, інтровертовані особистості можуть виявляти обережність, схильність до детального аналізу та уникнення надмірно ризикових дій [27].

Важливим чинником готовності до ризику в межах диференційного підходу є також імпульсивність, яка відображає схильність до швидких, недостатньо продуманих рішень. Підвищений рівень імпульсивності може сприяти ризиковій поведінці, однак не завжди має конструктивний характер, оскільки часто поєднується з недостатнім контролем та слабкою здатністю до прогнозування наслідків. У цьому контексті диференційна психологія розмежовує усвідомлену готовність до ризику та імпульсивну ризиковість, наголошуючи на їх різній психологічній природі [18].

Окрему увагу дослідники приділяють потребі в новизні та пошуку відчуттів, яка розглядається як стабільна особистісна тенденція до прагнення інтенсивних, незвичних або емоційно насичених переживань. Особи з високою потребою в новизні частіше сприймають ризик як привабливий елемент життєвого досвіду та демонструють підвищену готовність до участі в ризикових видах діяльності. У цьому випадку ризик виступає засобом задоволення внутрішньої потреби в стимуляції та самовираженні. Не менш значущим чинником є рівень емоційної стабільності, який

визначає здатність особистості контролювати емоційні реакції та зберігати психологічну рівновагу в складних ситуаціях. Особи з високою емоційною стабільністю зазвичай демонструють більш зважене ставлення до ризику, здатність оцінювати ситуацію без надмірного емоційного напруження та приймати обґрунтовані рішення. Натомість емоційна нестабільність може сприяти як уникання ризику через підвищену тривожність, так і необґрунтованій ризиковій поведінці як способу зниження внутрішньої напруги [53].

В українській психології проблема готовності до ризику розглядається переважно у зв'язку з питаннями саморегуляції, особистісної зрілості, життєтворення та поведінки особистості в складних соціальних умовах. Такий підхід зумовлений розумінням ризику не лише як ситуаційної характеристики, а як внутрішньо зумовленого психологічного явища, що відображає рівень сформованості суб'єктної позиції людини, її здатність усвідомлено здійснювати життєві вибори та нести відповідальність за їх наслідки [9].

У межах суб'єктного та особистісно-орієнтованого підходів, представлених у працях С. Максименка та К. Абульханової-Славської, готовність до ризику розглядається як прояв активної життєвої позиції особистості та показник її психологічної зрілості. У цих підходах наголошується, що поведінка в умовах ризику значною мірою визначається внутрішніми ресурсами особистості, зокрема здатністю до саморегуляції, рефлексії, цілепокладання та усвідомлення власних можливостей і обмежень. Готовність до ризику в цьому контексті постає як результат інтеграції когнітивних, емоційних і вольових процесів, що забезпечують свідомий контроль поведінки в ситуаціях невизначеності [1, 14].

Особливе значення в українській психологічній традиції надається ролі ціннісно-смислових орієнтацій у регуляції ризикової поведінки. Згідно з цими підходами, рішення, пов'язані з ризиком, не є випадковими або імпульсивними, а ґрунтуються на системі життєвих цінностей, особистісних смислів і довгострокових цілей. Саме ціннісно-смислова сфера визначає, чи буде ризик сприйматися як

неприйнятна загроза або як виправданий крок на шляху до самореалізації та досягнення значущих життєвих результатів.

У працях Tversky A., Kahneman D проблема ризику та поведінки в умовах невизначеності розглядається в контексті життєвих стратегій і процесу самореалізації особистості. Автори підкреслюють, що ризикові рішення є невід'ємною складовою життєтворення, оскільки будь-який важливий життєвий вибір пов'язаний із невизначеністю та можливістю як успіху, так і втрат. У цьому підході готовність до ризику тлумачиться як здатність особистості приймати відповідальні рішення, надавати їм особистісного сенсу та інтегрувати їх у власну життєву історію. Крім того, українські дослідники наголошують, що готовність до ризику набуває особливої значущості в умовах соціальних трансформацій, нестабільності та кризових ситуацій, коли зростає рівень невизначеності та зменшується кількість передбачуваних сценаріїв розвитку подій. У таких умовах здатність особистості до усвідомленого прийняття ризику розглядається як важливий показник психологічної адаптації, гнучкості та стійкості [58].

Важливо зазначити, що готовність до ризику не є однозначно позитивною чи негативною рисою особистості, оскільки її психологічна цінність визначається не самим фактом наявності ризикової схильності, а характером її реалізації в конкретних життєвих і професійних ситуаціях. У сучасній психології наголошується, що ставлення до ризику та поведінка в умовах невизначеності залежать від рівня усвідомленості особистості, здатності прогнозувати можливі наслідки власних дій, контролювати імпульсивні реакції та співвідносити ризикові рішення з реалістичною оцінкою власних можливостей і зовнішніх обставин [29].

Психологічна цінність готовності до ризику значною мірою визначається рівнем саморегуляції та рефлексії, які забезпечують усвідомлений характер ризикових дій. За наявності розвинених механізмів самоконтролю ризикова поведінка може бути конструктивною, спрямованою на досягнення значущих цілей, розвиток особистісного потенціалу та розширення життєвого досвіду. У цьому

випадку ризик виступає не як загроза, а як ресурс, що стимулює ініціативність, відповідальність і готовність до змін.

У зв'язку з цим у сучасній психології доцільно розмежовувати конструктивну готовність до ризику та деструктивну ризиковість. Конструктивна готовність до ризику характеризується усвідомленим вибором, здатністю до аналізу ситуації, прогнозування наслідків і прийняття відповідальності за результати прийнятих рішень. Вона сприяє особистісному зростанню, самореалізації та досягненню поставлених цілей, не порушуючи при цьому психологічної стабільності особистості. Натомість деструктивна ризиковість пов'язана з імпульсивністю, недостатньою саморегуляцією та схильністю ігнорувати можливі негативні наслідки власних дій.

Така форма ризикової поведінки часто зумовлена емоційною нестабільністю, низьким рівнем рефлексії та переоцінкою власних можливостей, що підвищує ймовірність психологічних, соціальних або професійних втрат. У цьому випадку ризик перестає виконувати функцію розвитку й перетворюється на чинник дезадаптації.

Структурно готовність до ризику можна описати як поєднання кількох взаємопов'язаних компонентів. Когнітивний компонент відображає оцінку ситуації, прогнозування наслідків і прийняття рішення; емоційний компонент пов'язаний із переживаннями тривоги, напруги, азарту або впевненості; мотиваційний компонент виражається у прагненні досягнення, потребі в новизні, самоствердженні; вольовий компонент передбачає здатність діяти попри невизначеність і контролювати поведінку; регуляторний компонент охоплює самоконтроль, відповідальність і здатність до саморегуляції. Така структура дозволяє пояснити, чому в одних осіб ризик супроводжується зібраністю та продуманим вибором, а в інших – імпульсивністю та недостатньою критичністю [68].

Готовність до ризику постає як комплексна особистісна характеристика, що формується на перетині індивідуально-психологічних рис, мотиваційної сфери,

особливостей саморегуляції та когнітивного стилю оцінювання життєвих і професійних ситуацій. Вона не є ізольованою властивістю, а відображає інтеграцію різних психологічних механізмів, які забезпечують здатність особистості приймати рішення та діяти в умовах невизначеності. Індивідуально-психологічні риси визначають емоційне реагування на ризикові ситуації, рівень упевненості в собі та схильність до активної або обережної поведінки. Мотиваційна сфера задає спрямованість ризикових дій, зумовлюючи переважання орієнтації на досягнення успіху або уникнення можливих втрат. Особливості саморегуляції забезпечують контроль імпульсивних реакцій, здатність до прогнозування наслідків та відповідальне ставлення до прийнятих рішень. Когнітивний стиль оцінювання ситуацій визначає спосіб інтерпретації ризику, рівень толерантності до невизначеності та характер прийняття рішень.

Розгляд готовності до ризику як системної властивості особистості дозволяє відійти від одновимірного розуміння ризикової поведінки та врахувати складну взаємодію внутрішніх психологічних чинників. Такий підхід створює надійне теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу психологічних чинників готовності до ризику, а також для емпіричного порівняння осіб з різним рівнем сформованості даної характеристики.

Таким чином, системне осмислення готовності до ризику відкриває можливості для глибшого розуміння індивідуальних відмінностей у поведінці особистості в умовах невизначеності та обґрунтовує доцільність комплексного емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення психологічних особливостей осіб з високим, середнім і низьким рівнем готовності до ризику, що й становить предмет подальшого аналізу в межах даної магістерської роботи.

1.3. Психологічні чинники готовності до ризику

Готовність до ризику як особистісна характеристика формується та проявляється під впливом комплексу психологічних чинників, які визначають не лише особливості сприйняття ризикових ситуацій, а й вибір поведінкових стратегій, характер прийняття рішень і рівень відповідальності за їх наслідки. У цьому контексті ризик розглядається як ситуація, що активізує внутрішні психологічні механізми особистості, а готовність до нього – як результат взаємодії цих механізмів у процесі оцінювання, прогнозування та реалізації поведінки.

У сучасній психології підкреслюється, що готовність до ризику не є ізольованою або автономною рисою, яка функціонує незалежно від інших характеристик особистості. Навпаки, вона виникає та розвивається внаслідок взаємодії когнітивних, емоційних, мотиваційних і регуляторних складових психіки, що зумовлюють індивідуальний стиль реагування на ситуації невизначеності. Саме ця взаємодія визначає, чи буде ризик сприйматися як загроза, якої слід уникати, або як можливість для розвитку, самореалізації та досягнення значущих цілей [16].

Когнітивні чинники готовності до ризику пов’язані зі здатністю особистості адекватно оцінювати ситуацію, аналізувати можливі альтернативи, прогнозувати наслідки та інтерпретувати інформацію в умовах неповної визначеності. Особливості мислення, когнітивні установки, досвід попередніх рішень і стиль обробки інформації безпосередньо впливають на рівень суб’єктивного сприйняття ризику та готовність приймати відповідні рішення.

Емоційні чинники визначають інтенсивність переживань, що супроводжують ризикові ситуації, зокрема рівень тривожності, напруження або, навпаки, впевненості та емоційної стійкості. Емоційний стан особистості може як стимулювати активність і готовність до ризику, так і обмежувати її, зумовлюючи уникання невизначених ситуацій. Важливим аспектом є здатність особистості регулювати власні емоційні реакції та зберігати психологічну рівновагу в умовах потенційної загрози.

Мотиваційні чинники готовності до ризику пов’язані зі спрямованістю особистості на досягнення успіху або уникнення невдачі, системою цінностей і життєвих пріоритетів. Саме мотиваційна сфера визначає, наскільки значущими для особистості є потенційні вигоди та втрати, а також готовність йти на ризик заради досягнення поставлених цілей. Особи з вираженою мотивацією досягнення частіше сприймають ризик як ресурс розвитку, тоді як домінування мотивації уникнення невдачі може зумовлювати обережність і схильність до захисних стратегій [48].

Регуляторні чинники охоплюють механізми саморегуляції, самоконтролю та відповідальності, які забезпечують усвідомлений характер ризикових дій. Високий рівень саморегуляції дозволяє особистості контролювати імпульсивні реакції, співвідносити ризикові рішення з реалістичною оцінкою власних можливостей і прогнозувати наслідки власних дій. За недостатньої сформованості регуляторних механізмів ризик може набувати імпульсивного або деструктивного характеру.

Одним із провідних психологічних чинників готовності до ризику є рівень тривожності, який істотно впливає на особливості сприйняття ризикових ситуацій, характер прийняття рішень та вибір поведінкових стратегій. У психологічних дослідженнях тривожність розглядається як відносно стійка індивідуально-психологічна характеристика, що відображає схильність особистості переживати напруження, занепокоєння та очікування можливих негативних подій, особливо в умовах невизначеності. Емпіричні дослідження свідчать, що високий рівень особистісної тривожності, як правило, супроводжується уникненням ризикових ситуацій та перевагою обережних або захисних стратегій поведінки [6].

Особи з підвищеною тривожністю схильні сприймати ризик насамперед як загрозу психологічній безпеці, зосереджуючись на можливих негативних наслідках власних дій. У таких випадках увага особистості фіксується переважно на потенційних втратах, що знижує готовність до прийняття ризикових рішень і сприяє формуванню стратегії уникання. Крім того, підвищена тривожність може ускладнювати когнітивне опрацювання інформації в умовах ризику, оскільки

емоційне напруження знижує здатність до об’єктивної оцінки ситуації та прогнозування наслідків. У результаті ризикова ситуація може сприйматися як більш небезпечна, ніж вона є насправді, що додатково обмежує активність особистості та знижує її готовність до відповідальних рішень.

Водночас низький або помірний рівень тривожності розглядається як психологічно сприятливий для формування адекватної готовності до ризику. У таких осіб ризикові ситуації не викликають надмірного емоційного напруження, що дозволяє зберігати внутрішню рівновагу, зосереджуватися на аналізі можливих альтернатив і приймати зважені рішення. Помірна тривожність може виконувати сигнальну функцію, попереджаючи про можливі небезпеки, але не блокуючи активність і не перешкоджаючи реалізації цілеспрямованої поведінки. У цьому контексті тривожність доцільно розглядати як емоційний регулятор готовності до ризику, який може як обмежувати, так і стимулювати активність особистості залежно від рівня її вираженості. Надмірна тривожність знижує готовність до ризику, сприяючи униканню невизначених ситуацій, тоді як помірний рівень тривожності може підвищувати відповідальність і обачність у прийнятті рішень, забезпечуючи конструктивний характер ризикової поведінки [21, 38].

Важливим психологічним чинником готовності до ризику є самооцінка та рівень впевненості в собі, які визначають уявлення особистості про власні можливості, ресурси та здатність впливати на перебіг подій. Самооцінка виступає внутрішнім регулятором поведінки, що впливає на вибір стратегій дії в умовах невизначеності та формує готовність особистості брати на себе відповідальність за прийняті рішення.

У працях американських дослідників, особлива увага приділяється ролі самоефективності, яка розуміється як віра людини у власну здатність успішно впоратися із завданням та досягти поставлених цілей. Самоефективність визначає рівень ініціативності, наполегливості та стійкості особистості в складних або ризикових ситуаціях. Особи з високим рівнем самоефективності, як правило,

сприймають ризикові умови не як загрозу, а як виклик, що потребує активних дій і мобілізації внутрішніх ресурсів [50, 59].

Високий рівень самооцінки та самоефективності сприяє формуванню готовності до ризику, оскільки забезпечує впевненість у власних можливостях, здатність приймати самостійні рішення та нести відповідальність за їх наслідки. Такі особи частіше демонструють активну життєву позицію, схильність до ініціативної поведінки та відкритість до нових, у тому числі невизначених, ситуацій. Ризикові рішення в цьому випадку мають усвідомлений і зважений характер, ґрунтуючись на реалістичній оцінці власних ресурсів.

Натомість занижена або нестійка самооцінка часто пов’язана з униканням ризику, страхом помилки та надмірною залежністю від зовнішніх оцінок і схвалення. Особи з низькою впевненістю в собі можуть сприймати ризикові ситуації як загрозу власній цінності та самоповазі, що зумовлює обережність, пасивність або відмову від прийняття відповідальних рішень. У таких випадках ризик асоціюється з високою ймовірністю невдачі, а не з можливістю розвитку або досягнення значущих результатів. Нестабільна самооцінка може зумовлювати коливання в готовності до ризику залежно від ситуативних факторів, настрою або впливу соціального оточення. Це свідчить про недостатню інтегрованість внутрішніх регуляторів поведінки та знижену здатність особистості до самостійного прийняття рішень у складних умовах [12, 32].

Суттєвий вплив на готовність до ризику має локус контролю, який відображає суб’єктивні уявлення особистості про джерела контролю над подіями власного життя та результатами діяльності. У психології локус контролю розглядається як відносно стійка особистісна характеристика, що визначає міру відповідальності, яку людина бере на себе за власні успіхи та невдачі, а також її готовність активно впливати на ситуацію. Особи з інтернальним локусом контролю схильні вважати, що результати їхніх дій залежать переважно від власних зусиль, рішень і особистісних якостей. Така установка сприяє формуванню активної життєвої позиції, впевненості у власних

можливостях та готовності приймати відповідальні рішення, у тому числі в умовах ризику. Інтернали частіше демонструють ініціативність, здатність до самостійного аналізу ситуації та схильність розглядати ризик як контрольований і потенційно керований аспект діяльності. У цьому випадку ризикові рішення мають усвідомлений характер і супроводжуються готовністю відповідати за їх наслідки.

Натомість екстернальний локус контролю пов’язаний із переконанням, що події життя зумовлюються зовнішніми силами, випадковістю, впливом інших людей або обставин, які не підлягають особистому контролю. За таких умов ризикові ситуації можуть сприйматися як неконтрольовані та потенційно загрозливі, що зумовлює схильність до уникання ризику або перекладання відповідальності за можливі наслідки на зовнішні чинники. Екстернальність може супроводжуватися пасивністю, зниженням ініціативи та обмеженням готовності до прийняття самостійних рішень в умовах невизначеності [65].

У працях Дж. Роттера, який започаткував концепцію локусу контролю, підкреслюється, що інтернальність сприяє формуванню відповідального ставлення до власної поведінки та підвищує ймовірність активного вибору стратегій дії, навіть за наявності ризику. Подальші дослідження ризикової поведінки підтвердили, що локус контролю виступає важливим психологічним чинником, який опосередковує взаємозв’язок між сприйняттям ризику, готовністю до дії та реальними поведінковими проявами особистості. Локус контролю тісно пов’язаний з іншими психологічними характеристиками, такими як самооцінка, рівень самоефективності та здатність до саморегуляції. Поєднання інтернального локусу контролю з високою самоефективністю створює сприятливі умови для формування конструктивної готовності до ризику, що ґрунтується на усвідомленому виборі, відповідальності та реалістичній оцінці власних можливостей. Водночас домінування екстернальних установок може знижувати готовність до ризику або сприяти її деструктивним формам [53, 54, 56].

Не менш значущим психологічним чинником готовності до ризику є мотиваційна сфера особистості, зокрема співвідношення мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдачі, які визначають загальну спрямованість поведінки людини в умовах невизначеності. Мотиваційні орієнтації впливають на те, як особистість інтерпретує ризикові ситуації, які цілі вважає пріоритетними та яким чином оцінює можливі наслідки власних дій.

Особи з домінуванням мотивації досягнення успіху, як правило, розглядають ризик як можливість для особистісного зростання, самореалізації та досягнення значущих результатів. Для них ризикові ситуації мають характер виклику, що стимулює активність, ініціативність і мобілізацію внутрішніх ресурсів. У таких осіб готовність до ризику пов’язана з прагненням реалізувати власний потенціал, перевірити власні можливості та досягти нових вершин у професійній або особистій сфері. Ризик у цьому випадку має переважно конструктивний характер і ґрунтується на усвідомленому виборі та реалістичній оцінці шансів на успіх [26].

Натомість переважання мотивації уникнення невдачі може обумовлювати обережність, надмірний контроль і небажання діяти в умовах невизначеності. Особи з такою мотиваційною спрямованістю схильні фокусуватися насамперед на можливих негативних наслідках, втраті статусу, помилках або осудженні з боку оточення. У результаті ризикові ситуації сприймаються як загроза, а не як можливість, що знижує готовність до прийняття ризикових рішень і сприяє вибору захисних або уникальних стратегій поведінки.

Важливо зазначити, що мотивація уникнення невдачі не завжди має виключно негативне значення. У помірному прояві вона може виконувати функцію психологічного стримувача, сприяючи більш ретельному аналізу ситуації та обачності у прийнятті рішень. Однак за надмірної вираженості така мотивація може істотно обмежувати активність особистості, знижувати рівень готовності до ризику та перешкоджати реалізації потенційно значущих можливостей. У цьому аспекті готовність до ризику доцільно розглядати як результат динамічного балансу між

прагненням до успіху та страхом можливих втрат. Саме співвідношення цих мотиваційних тенденцій визначає, чи буде особистість схильною до активного прийняття ризику або, навпаки, до його уникнення. Гармонійне поєднання мотивації досягнення з помірною орієнтацією на запобігання невдачам створює передумови для формування зваженої, усвідомленої готовності до ризику [41].

До важливих психологічних чинників готовності до ризику належить толерантність до невизначеності, яка відображає здатність особистості зберігати психологічну рівновагу та ефективність діяльності в ситуаціях нестачі інформації, неоднозначності, суперечливих вимог і відсутності чітких прогнозів щодо результатів власних дій. У контексті ризикової поведінки толерантність до невизначеності визначає, наскільки комфортно людина почувається в умовах невизначеного майбутнього та якою мірою вона готова приймати рішення без повної впевненості в їх наслідках [3].

Особи з високою толерантністю до невизначеності, як правило, легше сприймають ситуації ризику, оскільки не розглядають невизначеність як загрозу психологічній стабільності. Вони демонструють гнучкість мислення, здатність до альтернативного бачення ситуації та готовність адаптувати власну поведінку відповідно до змінних умов. Такі особи схильні розглядати ризик як природний елемент життєдіяльності, що відкриває можливості для розвитку, самореалізації та набуття нового досвіду. Висока толерантність до невизначеності сприяє зниженню емоційного напруження в складних ситуаціях і підтримує усвідомлений характер прийняття ризикових рішень. Крім того, толерантність до невизначеності тісно пов’язана з адаптивністю поведінки, здатністю швидко реагувати на зміну обставин і коригувати стратегії дій у процесі діяльності. Особи з розвиненою толерантністю до невизначеності менш схильні до ригідності, легше приймають нестандартні рішення та проявляють більшу відкритість до нових можливостей, навіть за відсутності повної інформації про потенційні наслідки [20, 61].

Натомість низька толерантність до невизначеності часто супроводжується підвищеним емоційним напруженням, тривожністю та прагненням до чітких правил, структурованості й передбачуваності. У таких осіб ситуації невизначеності можуть викликати відчуття дискомфорту та загрози, що зумовлює схильність до уникання ризику або вибору надмірно обережних стратегій поведінки. Прагнення до повного контролю та однозначності може обмежувати готовність до прийняття ризикових рішень, навіть у тих випадках, коли вони є потенційно виправданими або необхідними для досягнення значущих цілей. У контексті готовності до ризику толерантність до невизначеності виступає важливим когнітивно-емоційним регулятором, що визначає характер ставлення особистості до ризикових ситуацій. Високий рівень толерантності створює психологічні передумови для конструктивної готовності до ризику, тоді як її недостатня сформованість може обмежувати активність особистості та сприяти вибору захисних або уникальних форм поведінки [35].

Українські дослідники, зокрема С. Максименко та В. Татенко, у своїх працях особливу увагу приділяють ролі саморегуляції та особистісної зрілості у формуванні готовності до ризику. У межах суб'єктного та особистісно-орієнтованого підходів наголошується, що здатність особистості діяти в умовах ризику безпосередньо залежить від рівня розвитку її внутрішніх регуляторних механізмів, які забезпечують усвідомлений і відповідальний характер поведінки. Саморегуляція в цьому контексті розглядається як складний психологічний процес, що включає усвідомлення власних цілей, планування дій, прогнозування можливих наслідків, контроль емоційних і поведінкових імпульсів, а також здатність коригувати поведінку відповідно до змінних умов ситуації. Розвинена саморегуляція дозволяє особистості приймати ризикові рішення не спонтанно, а на основі зваженого аналізу власних можливостей і обмежень, що знижує ймовірність деструктивних наслідків ризикової поведінки [12, 13, 22ї.

Особистісна зрілість, у свою чергу, пов’язується з відповідальністю, автономністю, рефлексивністю та цілісністю життєвої позиції. Зріла особистість здатна усвідомлювати причинно-наслідкові зв’язки між власними рішеннями та їх результатами, брати на себе відповідальність за наслідки вибору й інтегрувати ризикові дії у загальну систему життєвих цінностей і стратегій. У цьому сенсі готовність до ризику розглядається як показник сформованості суб’єктності та внутрішньої свободи особистості.

Ризик є невід’ємною складовою процесу життєтворення, оскільки будь-який значущий життєвий вибір пов’язаний з невизначеністю та можливістю альтернативних сценаріїв розвитку подій. Здатність приймати ризик у цьому контексті розглядається як умова активного конструювання власного життя, надання подіям особистісного сенсу та формування індивідуальної життєвої стратегії.

Окреме місце серед психологічних чинників готовності до ризику посідають індивідуально-типологічні особливості особистості, зокрема темперамент і деякі риси характеру, які зумовлюють динаміку психічних процесів, інтенсивність емоційних реакцій та загальний стиль поведінки в умовах невизначеності. У межах диференційно-психологічних підходів наголошується, що темпераментальні властивості створюють певне психологічне тло, на якому формується ставлення особистості до ризику та вибір відповідних поведінкових стратегій.

У працях Г. Айзенка готовність до ризику пов’язується насамперед із такими вимірами особистості, як екстраверсія та емоційна стабільність. Згідно з цією концепцією, екстравертовані особистості, орієнтовані на зовнішні стимули, соціальну взаємодію та нові враження, частіше виявляють готовність до ризику, оскільки прагнуть інтенсивніших переживань і менш схильні уникати невизначених ситуацій. Водночас високий рівень емоційної стабільності сприяє збереженню самоконтролю та психологічної рівноваги в ризикових умовах, що робить ризикові рішення більш зваженими та усвідомленими. Р. Кеттел також підкреслює зв’язок готовності до ризику з низкою характерологічних рис, зокрема з імпульсивністю,

сміливістю, прагненням до новизни та низькою тривожністю. Імпульсивність у цьому контексті може сприяти швидкому прийняттю ризикових рішень, однак її роль є амбівалентною, оскільки за недостатнього рівня саморегуляції вона може зумовлювати необґрунтовану або деструктивну ризиковість. Таким чином, темперамент і риси характеру можуть як полегшувати готовність до ризику, так і ускладнювати її конструктивну реалізацію [32, 65].

Водночас сучасні психологічні підходи застерігають від редукції готовності до ризику виключно до темпераментальних характеристик. Хоча біологічно зумовлені властивості особистості створюють певну схильність до ризикової або обережної поведінки, вони не визначають її жорстко. Провідну роль у формуванні готовності до ризику відіграють свідома регуляція поведінки, рівень особистісної зрілості, соціальний досвід та система ціннісно-смислових орієнтацій.

У цьому контексті темперамент і характер доцільно розглядати як умови, а не як прямі детермінанти готовності до ризику. Свідома саморегуляція, здатність до рефлексії та соціального навчання дозволяють особистості коригувати темпераментально зумовлені імпульси, трансформуючи їх у конструктивні або, навпаки, обмежуючи їхній деструктивний потенціал. Таким чином, готовність до ризику формується як результат взаємодії біологічних передумов і соціально-психологічних чинників розвитку особистості.

Таким чином, психологічні чинники готовності до ризику утворюють складну багаторівневу систему, у межах якої тісно взаємодіють емоційні, когнітивні, мотиваційні та регуляторні компоненти психіки особистості. Жоден із цих чинників не функціонує ізольовано, оскільки саме їх поєднання визначає індивідуальний стиль сприйняття ризикових ситуацій, характер прийняття рішень і вибір поведінкових стратегій в умовах невизначеності. Емоційні компоненти, зокрема рівень тривожності та емоційної стабільності, задають інтенсивність переживань і ступінь психологічної напруги, що супроводжують ризикові ситуації. Когнітивні чинники визначають особливості оцінювання ситуації, прогнозування можливих

наслідків і суб’єктивного сприйняття ризику. Мотиваційна сфера надає поведінці спрямованості, визначаючи баланс між прагненням до досягнення успіху та уникненням можливих втрат. Регуляторні механізми забезпечують контроль імпульсів, усвідомленість вибору та відповідальність за прийняті рішення.

Саме взаємодія цих компонентів визначає, чи буде ризикова поведінка особистості носити конструктивний, усвідомлений і соціально адаптивний характер, чи набуватиме імпульсивних, неорганізованих і потенційно деструктивних форм. За умови гармонійного розвитку психологічних чинників ризик може виступати ресурсом особистісного зростання, самореалізації та досягнення значущих цілей. Натомість дисбаланс між окремими складовими підвищує ймовірність неадекватних або небезпечних ризикових рішень.

У цьому контексті аналіз психологічних чинників готовності до ризику є необхідним теоретичним підґрунтям для подальшого емпіричного дослідження психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику. Розуміння структури та механізмів їх взаємодії дозволяє обґрунтувати вибір психодіагностичних методик, інтерпретувати отримані результати та здійснювати порівняльний аналіз індивідуально-психологічних відмінностей у досліджуваній вибірці.

1.4. Індивідуально-психологічні особливості осіб з різним рівнем готовності до ризику

Індивідуально-психологічні особливості особистості істотно визначають рівень її готовності до ризику та специфіку поведінки в умовах невизначеності. У психологічних дослідженнях наголошується, що готовність до ризику не є однорідною характеристикою, а проявляється по-різному залежно від поєднання особистісних рис, емоційної регуляції, мотиваційної спрямованості та особливостей

самоконтролю. У зв'язку з цим доцільним є розгляд психологічних особливостей осіб із високим, середнім та низьким рівнем готовності до ризику.

Особи з високим рівнем готовності до ризику зазвичай характеризуються підвищеною активністю, ініціативністю та орієнтацією на досягнення значущих цілей. Для них властиві впевненість у власних можливостях, відносно низький рівень тривожності та здатність швидко приймати рішення в умовах невизначеності. Такі особи часто мають інтернальний локус контролю, схильні брати відповідальність за результати власних дій і сприймають ризик як можливість для розвитку, самореалізації або досягнення успіху. Разом із тим надмірно високий рівень готовності до ризику може супроводжуватися імпульсивністю, недооцінкою можливих негативних наслідків та схильністю до авантюрної поведінки, що свідчить про потенційну деструктивність ризикових стратегій за недостатньої саморегуляції [8].

Особи з середнім рівнем готовності до ризику характеризуються найбільш збалансованим поєднанням психологічних характеристик. Для них притаманна здатність адекватно оцінювати ризикові ситуації, співвідносити можливі вигоди та втрати, а також приймати зважені рішення. Рівень тривожності в таких осіб зазвичай перебуває в межах норми, що дозволяє зберігати емоційну стабільність у складних ситуаціях. Самооцінка є достатньо стійкою, а локус контролю – переважно інтернальним або змішаним. Особи з середнім рівнем готовності до ризику здатні гнучко адаптуватися до змінних умов, обираючи ризикові дії лише тоді, коли вони є психологічно та ситуативно виправданими. У сучасній психології саме такий рівень готовності до ризику розглядається як оптимальний і конструктивний [30].

Особи з низьким рівнем готовності до ризику, як правило, схильні до обережної, захисної поведінки та уникання ситуацій невизначеності. Для них характерний підвищений рівень тривожності, орієнтація на безпеку та стабільність, а також прагнення мінімізувати можливі втрати. Самооцінка таких осіб часто є нестійкою або заниженою, що зумовлює сумніви у власних можливостях і страх

помилки. У поведінці осіб з низькою готовністю до ризику нерідко домінує мотивація уникнення невдачі, а локус контролю може мати екстернальну спрямованість. Разом із тим низька готовність до ризику не завжди є негативною характеристикою, оскільки в окремих життєвих і професійних ситуаціях вона сприяє збереженню психологічної стабільності та запобіганню необдуманим рішенням.

Українські дослідники підкреслюють, що відмінності між особами з різним рівнем готовності до ризику значною мірою зумовлені рівнем особистісної зрілості, здатністю до саморефлексії та усвідомлення власних життєвих цілей. У межах суб'єктного та особистісно-орієнтованого підходів наголошується, що готовність до ризику формується не лише як поведінкова тенденція, а як показник внутрішньої організованості особистості, її здатності до відповідального вибору та самостійного визначення життєвого шляху. Особи з вищим рівнем особистісної зрілості, як правило, демонструють більш зважене ставлення до ризику, здатність співвідносити ризикові рішення з довгостроковими цілями та інтегрувати їх у цілісну життєву стратегію [54].

У цьому контексті ризик розглядається як елемент життєвого вибору, що супроводжує процес самореалізації та життєтворення, а готовність до нього – як показник сформованості суб'єктної позиції особистості. Здатність усвідомлювати власні мотиви, оцінювати можливі наслідки дій і брати відповідальність за результати вибору розглядається як ключова характеристика осіб із конструктивною готовністю до ризику. Натомість недостатній рівень рефлексії та неусвідомленість життєвих цілей можуть зумовлювати імпульсивні або уникальні форми ризикової поведінки [17].

Поряд із цим американські дослідники акцентують увагу на ролі когнітивних і мотиваційних механізмів у формуванні індивідуальних відмінностей у готовності до ризику. У межах когнітивно-поведінкових і соціально-когнітивних підходів підкреслюється значення самоефективності, яка визначає рівень упевненості особистості у власній здатності впоратися з ризиковими ситуаціями. Особи з

високою самоефективністю частіше виявляють готовність приймати ризикові рішення, оскільки сприймають їх як контрольовані та потенційно успішні. Крім того, суттєву роль відіграють особливості когнітивної оцінки ймовірностей, зокрема спосіб інтерпретації можливих вигод і втрат. Американські дослідження показують, що особи з різним рівнем готовності до ризику відрізняються не лише за мотиваційними установками, а й за тим, як вони сприймають невизначеність, оцінюють ризики та прогнозують наслідки власних рішень. Ці когнітивні відмінності зумовлюють індивідуальні стилі ризикової поведінки – від зважених і стратегічних до імпульсивних або надмірно обережних [14].

На наш погляд, саме поєднання підходів української та американської психологічної традиції дозволяє розглядати індивідуально-психологічні відмінності в готовності до ризику як результат взаємодії особистісної зрілості, рефлексивності, мотиваційних орієнтацій і когнітивних механізмів оцінювання ситуацій. Такий інтегративний підхід створює теоретичне підґрунтя для подальшого емпіричного аналізу психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику та дозволяє глибше інтерпретувати виявлені відмінності у поведінці досліджуваних груп.

Таким чином, індивідуально-психологічні особливості осіб з різним рівнем готовності до ризику проявляються у специфіці емоційної регуляції, самооцінки, мотиваційної спрямованості, локусу контролю та стилю прийняття рішень. Розуміння цих відмінностей дозволяє розглядати готовність до ризику не лише як кількісну характеристику, а як якісно різні типи психологічної організації поведінки. Це створює теоретичне підґрунтя для подальшого емпіричного аналізу та обґрунтування психологічних рекомендацій щодо розвитку адекватної готовності до ризику.

Висновки до першого розділу

У першому розділі магістерської роботи здійснено теоретичний аналіз феномену ризику та готовності до ризику в контексті сучасних психологічних підходів. Установлено, що ризик у психології розглядається як складний, багатовимірний феномен, пов'язаний із діяльністю особистості в умовах невизначеності, можливих втрат або непередбачуваних наслідків. Ризик постає не лише як об'єктивна характеристика ситуації, а й як психологічна категорія, що відображає суб'єктивне сприйняття, оцінку та готовність особистості до дії.

Аналіз наукових підходів дозволив дійти висновку, що готовність до ризику є відносно стійкою особистісною характеристикою, яка формується в процесі життєдіяльності та визначає ймовірність вибору ризикових стратегій поведінки. Вона розглядається як інтегральне утворення, що поєднує когнітивні, емоційні, мотиваційні та вольові компоненти і відображає рівень суб'єктної активності та відповідальності особистості за прийняті рішення.

У ході теоретичного аналізу встановлено, що формування готовності до ризику зумовлюється системою психологічних чинників, серед яких провідну роль відіграють рівень тривожності, самооцінка, самоефективність, локус контролю, мотивація досягнення, толерантність до невизначеності та здатність до саморегуляції. Взаємодія цих чинників визначає характер ставлення особистості до ризику та специфіку її поведінки в ситуаціях невизначеності.

Розгляд індивідуально-психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику показав, що високий, середній та низький рівні готовності до ризику характеризуються якісно відмінними психологічними проявами. Особи з високим рівнем готовності до ризику відзначаються активністю, ініціативністю та орієнтацією на досягнення, проте можуть демонструвати імпульсивність за недостатньої саморегуляції. Особи з середнім рівнем готовності до ризику характеризуються найбільш збалансованим поєднанням психологічних

характеристик і здатністю до зваженого прийняття рішень. Особи з низьким рівнем готовності до ризику схильні до обережної поведінки, уникання невизначеності та орієнтації на стабільність, що в окремих випадках може мати як адаптивний, так і обмежувальний характер.

Отже, результати теоретичного аналізу дозволяють розглядати готовність до ризику як важливу характеристику особистості, що відображає особливості її психологічної організації та стилю прийняття рішень. Отримані теоретичні узагальнення слугують методологічним підґрунтям для подальшого емпіричного дослідження психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику, представленого в другому розділі магістерської роботи.

РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику було організоване з метою перевірки теоретичних положень, висунутих у першому розділі магістерської роботи, а також для виявлення індивідуально-психологічних відмінностей, пов’язаних зі специфікою готовності до ризику. Дослідження проводилося у кілька послідовних етапів, що забезпечило його логічну структурованість, наукову обґрунтованість та достовірність отриманих результатів.

На першому, підготовчому етапі, було здійснено теоретичне осмислення проблеми готовності до ризику, визначено мету, завдання, об’єкт і предмет дослідження, сформульовано робочі гіпотези, а також здійснено добір психодіагностичного інструментарію відповідно до мети та завдань роботи. Особливу увагу на цьому етапі приділено аналізу наукових джерел з проблематики ризику, ризикової поведінки та готовності до ризику, що дозволило обґрунтувати вибір методик і параметрів емпіричного аналізу.

Другий, констатувальний етап, був спрямований на безпосереднє проведення психодіагностичного обстеження досліджуваних. На цьому етапі здійснювалося збирання емпіричних даних за допомогою комплексу валідних і надійних психодіагностичних методик, спрямованих на визначення рівня готовності до ризику та пов’язаних з нею психологічних характеристик особистості. Обстеження проводилося з дотриманням етичних принципів психологічного дослідження, зокрема добровільної участі, інформованої згоди та конфіденційності отриманих результатів.

На третьому, аналітико-інтерпретаційному етапі, було здійснено кількісну та якісну обробку отриманих емпіричних даних. Застосовувалися методи математико-статистичного аналізу з метою виявлення рівнів готовності до ризику у досліджуваній вибірці, а також аналізу взаємозв'язків між готовністю до ризику та іншими психологічними показниками. Результати статистичної обробки стали підґрунтям для подальшої інтерпретації отриманих даних та формулювання висновків.

Емпіричне дослідження проводилося на вибірці у 78 осіб, які відрізнялися за рівнем готовності до ризику. Усі респонденти брали участь у дослідженні на добровільних засадах. Отримані дані дозволили здійснити поділ вибірки на групи з високим, середнім та низьким рівнем готовності до ризику для подальшого порівняльного аналізу їхніх психологічних особливостей.

У процесі дослідження було використано такі методи:

теоретичні методи: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукових джерел з проблеми дослідження;

емпіричні методи: психодіагностичне тестування з використанням стандартизованих методик; математико-статистичні методи: описова статистика, кореляційний аналіз показників у групах з різним рівнем готовності до ризику.

Для реалізації мети емпіричного дослідження та перевірки поставлених завдань було використано комплекс психодіагностичних методик, що дозволяють оцінити рівень готовності до ризику та пов'язані з нею психологічні характеристики особистості:

1. Методика діагностики готовності до ризику (автор – В. Петровський).

Методика В. Петровського спрямована на вивчення готовності особистості діяти в умовах невизначеності та приймати рішення, пов'язані з можливими позитивними або негативними наслідками. Теоретичною основою методики є концепція надситуативної активності, згідно з якою особистість здатна виходити за межі безпосередніх вимог ситуації, ініціюючи нові способи дії, що часто

супроводжуються ризиком. Методика дозволяє оцінити індивідуальний рівень готовності до ризику як відносно стійку особистісну характеристику, а не як ситуативну поведінкову реакцію. Результати відображають ступінь схильності респондента до прийняття ризикових рішень, рівень впевненості у власних діях та готовність брати відповідальність за наслідки власного вибору. Обробка результатів здійснюється шляхом підрахунку сумарного показника, на підставі якого визначаються високий, середній або низький рівень готовності до ризику. Методика є зручною для групових досліджень, має достатню валідність і широко застосовується у психологічних дослідженнях особистості.

2. Опитувальник тривожності (Ч. Спілбергер, адаптація Ю. Ханіна).

Опитувальник Ч. Спілбергера в адаптації Ю. Ханіна призначений для діагностики рівня тривожності та дозволяє диференційовано оцінити реактивну (ситуативну) та особистісну тривожність. Реактивна тривожність відображає поточний емоційний стан людини, пов’язаний з конкретною ситуацією, тоді як особистісна тривожність характеризує стабільну схильність особистості сприймати широкий спектр життєвих ситуацій як загрозливі. У контексті даного дослідження опитувальник використовується для аналізу емоційного чинника готовності до ризику. Високий рівень тривожності може зумовлювати уникання ризикових ситуацій, тоді як низький або помірний рівень сприяє більш зваженому та контрольованому прийняттю рішень. Методика складається з двох шкал, результати за якими обробляються окремо. Отримані показники дозволяють виділити низький, середній і високий рівні тривожності. Опитувальник є валідним, надійним і широко застосовується у психологічній практиці та наукових дослідженнях.

3. Методика дослідження локусу контролю (автор – Дж. Роттер).

Методика Дж. Роттера спрямована на визначення локусу контролю особистості, тобто схильності людини приписувати відповідальність за події власного життя внутрішнім або зовнішнім чинникам. Внутрішній (інтернальний) локус контролю свідчить про переконаність особистості у тому, що результати її дій

залежать переважно від власних зусиль і рішень. Зовнішній (екстернальний) локус контролю характеризується схильністю пояснювати події випадковістю, дією інших людей або обставин. У межах дослідження готовності до ризику локус контролю розглядається як важливий регулятор відповідальності за прийняття рішень. Особи з інтернальним локусом контролю, як правило, демонструють вищу готовність до ризику та прийняття відповідальності за наслідки власних дій. Методика дозволяє кількісно оцінити вираженість інтернальності або екстернальності та є надійним інструментом для вивчення індивідуальних відмінностей у сфері саморегуляції та відповідальності.

4. Методика дослідження самооцінки особистості (С. Будассі).

Методика С. Будассі призначена для вивчення рівня та адекватності самооцінки особистості шляхом зіставлення уявлень людини про себе з уявленнями про ідеальний образ. Самооцінка розглядається як важлива складова самосвідомості, що впливає на впевненість у собі, рівень домагань та готовність діяти в умовах невизначеності. У контексті дослідження готовності до ризику методика дозволяє визначити, як рівень самооцінки пов’язаний зі схильністю до прийняття ризикових рішень. Адекватна та висока самооцінка зазвичай сприяє активності, відповідальності та готовності брати на себе ризик, тоді як занижена самооцінка може зумовлювати уникання ризикових ситуацій. Результати методики дозволяють визначити низький, середній або високий рівень самооцінки, а також оцінити її адекватність. Методика є простою у застосуванні, інформативною та широко використовується в психологічних дослідженнях особистості.

Використання комплексу зазначених психодіагностичних методик забезпечило всебічний аналіз готовності до ризику та пов’язаних із нею емоційних, мотиваційних і регуляторних характеристик особистості, що створює надійну основу для подальшого аналізу та інтерпретації результатів емпіричного дослідження.Застосування комплексного підходу до організації емпіричного дослідження забезпечило можливість всебічного аналізу психологічних

особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику та підвищило надійність і валідність отриманих результатів.

Таким чином, організація та методи емпіричного дослідження були обрані відповідно до мети та завдань магістерської роботи й створили належні умови для подальшого аналізу результатів, представленого у наступних підрозділах другого розділу.

2.2. Аналіз рівнів готовності до ризику у досліджуваній вибірці

На початку нашого дослідження було здійснено аналіз рівнів готовності до ризику у досліджуваній вибірці з метою визначення загальної структури даної характеристики та подальшого порівняння психологічних особливостей осіб з різним рівнем її сформованості. Для цього на першому етапі емпіричного дослідження було застосовано методику діагностики готовності до ризику В. Петровського, яка дозволяє виявити індивідуальні відмінності у схильності особистості до прийняття ризикових рішень та дій в умовах невизначеності. За результатами проведення методики було здійснено розподіл досліджуваних за рівнями готовності до ризику – «високий, середній та низький». Аналіз отриманих даних показав, що у досліджуваній вибірці з 78 осіб переважає середній рівень готовності до ризику.

На рисунку 2.1. представлено співвідношення осіб з високим, середнім та низьким рівнями готовності до ризику у відсотковому вираженні, що дозволяє візуально оцінити структуру даної характеристики у досліджуваній вибірці.

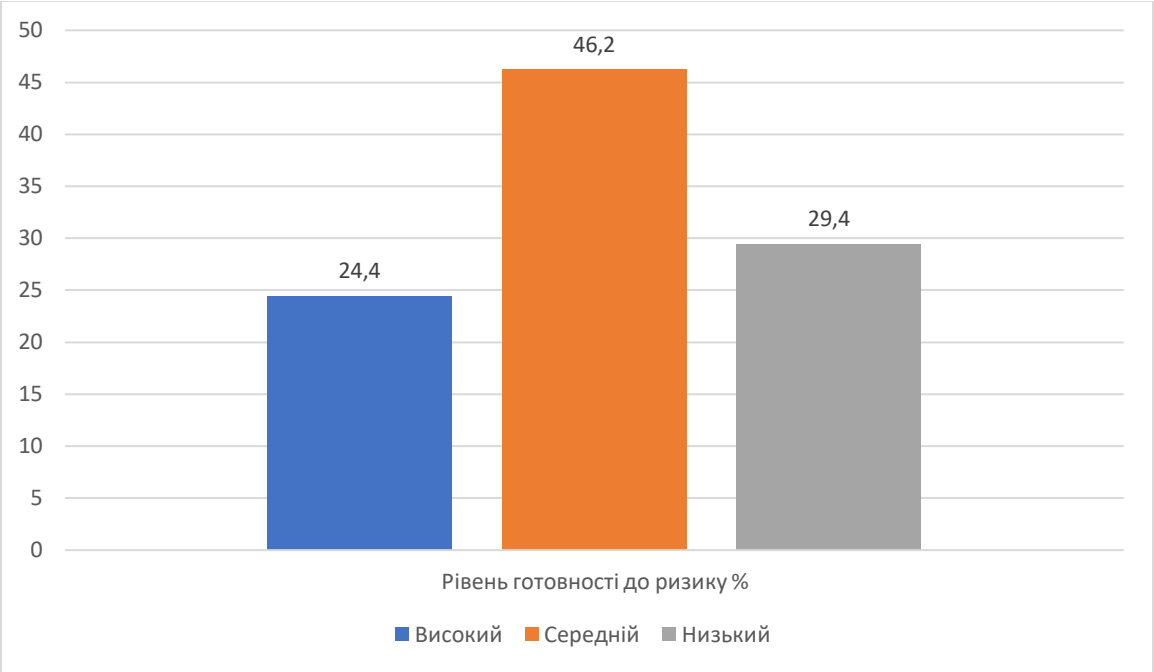

Рисунок 2.1. Розподіл досліджуваних за рівнями готовності до ризику (за методикою В. Петровського)

Зокрема, високий рівень готовності до ризику було виявлено у 24,4 % досліджуваних. Респонденти цієї групи характеризуються вираженою схильністю до активної життєвої позиції, прагненням ініціювати нові дії та приймати рішення в умовах невизначеності. Для них є типовими орієнтація на досягнення результату, готовність виходити за межі звичних способів поведінки та приймати відповідальність за наслідки власних рішень. Особи з високим рівнем готовності до ризику, як правило, сприймають ризик не лише як потенційну загрозу, а й як можливість для самореалізації, професійного чи особистісного зростання. Вони демонструють упевненість у власних можливостях, схильність до самостійного прийняття рішень та відносно високий рівень суб'єктності, що дозволяє їм ефективно діяти у складних і динамічних ситуаціях.

Середній рівень готовності до ризику зафіксовано у 46,2 % учасників дослідження, що становить найбільшу частку вибірки. Для представників цієї групи характерне зважене та раціональне ставлення до ризикових ситуацій, поєднання

обережності з готовністю діяти за умови достатньої оцінки можливих наслідків. Такі особи, як правило, не уникають ризику повністю, проте схильні ретельно аналізувати ситуацію, співвідносити потенційні вигоди й втрати, а також враховувати власні ресурси та можливості. Середній рівень готовності до ризику відображає адаптивний стиль поведінки, що забезпечує гнучкість у прийнятті рішень, здатність до компромісів і ефективне функціонування в умовах помірної невизначеності. У психологічному плані дана група характеризується відносною емоційною стабільністю та достатнім рівнем саморегуляції, що дозволяє контролювати імпульсивні реакції й ухвалювати обґрунтовані рішення.

Низький рівень готовності до ризику було виявлено у 29,4 % досліджуваних. Представники цієї групи демонструють схильність до уникання ризикових ситуацій, віддають перевагу стабільності, прогнозованості та чітко структурованим умовам діяльності. Для них характерною є орієнтація на збереження наявного стану справ, підвищена обережність і зосередженість на можливих негативних наслідках власних дій. Особи з низьким рівнем готовності до ризику часто прагнуть мінімізувати невизначеність, покладаються на перевірені стратегії поведінки та можуть уникати ситуацій, що потребують швидкого або відповідального вибору. У психологічному контексті така позиція може бути пов’язана з підвищеною тривожністю, недостатньою впевненістю у власних можливостях або зовнішньо орієнтованими регуляторними установками. Водночас низька готовність до ризику не обов’язково має деструктивний характер, оскільки в окремих життєвих і професійних ситуаціях вона може виконувати захисну функцію та сприяти збереженню психологічної стабільності.

Аналіз рівнів готовності до ризику у досліджуваній вибірці свідчить про неоднорідність даної особистісної характеристики та наявність різних стилів ставлення до невизначеності й прийняття рішень. Отриманий розподіл створює емпіричне підґрунтя для подальшого порівняльного аналізу психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику та дослідження чинників,

що зумовлюють ці індивідуальні відмінності. Водночас наявність достатньо значущої частки осіб із високим та низьким рівнями готовності до ризику створює підґрунтя для подальшого порівняльного аналізу їхніх психологічних особливостей, зокрема рівня тривожності, локусу контролю та самооцінки особистості.

Результати застосування методики В. Петровського дозволили здійснити первинний аналіз рівнів готовності до ризику та стали основою для подальшого вивчення психологічних чинників, що зумовлюють індивідуальні відмінності у схильності до ризику.

Наступним етапом емпіричного дослідження стало вивчення рівня тривожності досліджуваних за допомогою опитувальника тривожності Ч. Спілбергера в адаптації Ю. Ханіна, який дозволяє диференційовано оцінити реактивну (ситуативну) та особистісну тривожність. Застосування даної методики дало змогу проаналізувати емоційний компонент готовності до ризику та визначити, яким чином тривожність пов’язана з особливостями прийняття рішень в умовах невизначеності.

На рисунку 2.2. подано співвідношення осіб з високим, середнім та низьким рівнями тривожності у відсотковому вираженні, що дозволяє наочно простежити структуру емоційного стану досліджуваної вибірки та його потенційний зв’язок із готовністю до ризику.

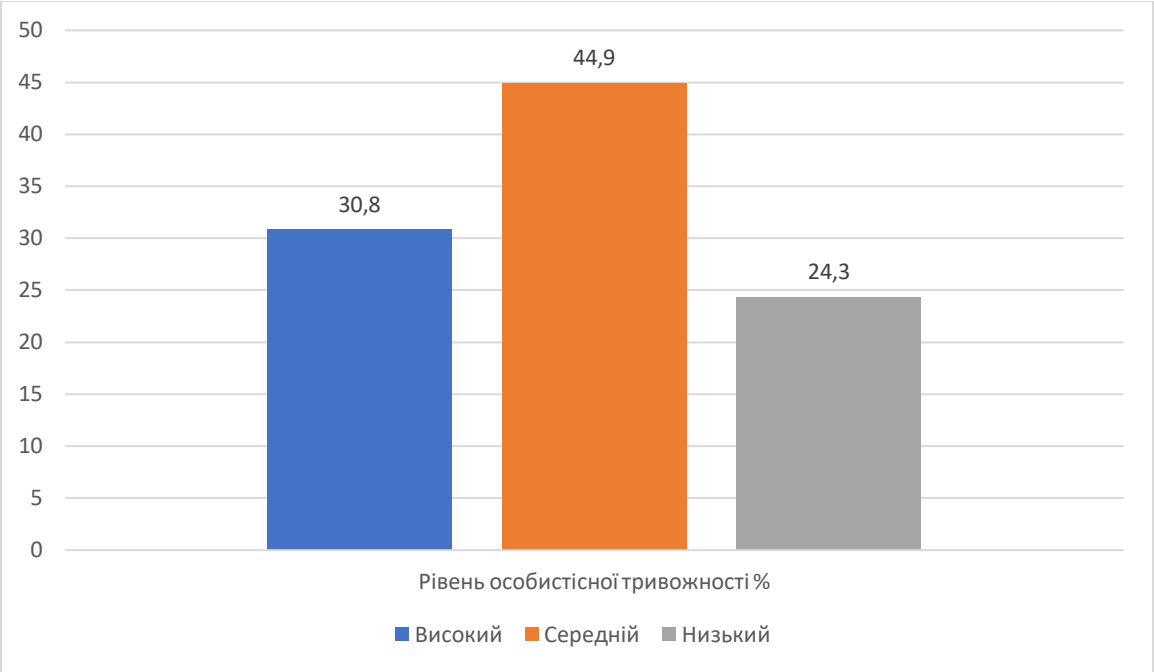

Рисунок 2.2. Розподіл досліджуваних за рівнями особистісної тривожності (за методикою Ч. Спілбергера – Ю. Ханіна)

Аналіз результатів дослідження тривожності показав, що у досліджуваній вибірці переважають середні показники як реактивної, так і особистісної тривожності, що свідчить про відносну емоційну врівноваженість більшості респондентів та їх здатність адекватно реагувати на вимоги ситуації. Такий розподіл вказує на відсутність крайніх форм емоційної дезадаптації у значної частини досліджуваних і створює сприятливе психологічне підґрунтя для аналізу готовності до ризику як усвідомленої, а не афективно зумовленої поведінки.

Зокрема, високий рівень особистісної тривожності було зафіксовано у 30,8 % досліджуваних. Особи з такими показниками характеризуються стійкою схильністю сприймати широкий спектр життєвих ситуацій як потенційно загрозливі, навіть за відсутності об’єктивної небезпеки. Для них типовими є підвищена напруженість, очікування негативного розвитку подій та зосередженість на можливих несприятливих наслідках власних дій. У контексті готовності до ризику це може зумовлювати обережні або уникальні стратегії поведінки, стримування ініціативи та

схильність до мінімізації невизначеності. Підвищена особистісна тривожність також може обмежувати здатність до прийняття відповідальних рішень у ситуаціях, що потребують швидкої оцінки ризику та активних дій.

Середній рівень особистісної тривожності виявлено у 44,9 % учасників дослідження, що є найбільш репрезентативною групою вибірки. Для представників цієї групи характерне відносно стабільне емоційне реагування, здатність контролювати рівень внутрішнього напруження та адекватно оцінювати складні або невизначені ситуації. Такі респонденти, як правило, демонструють баланс між емоційною чутливістю та саморегуляцією, що дозволяє їм зберігати психологічну рівновагу в умовах помірного стресу. У контексті дослідження готовності до ризику середній рівень особистісної тривожності може розглядатися як оптимальний, оскільки він не блокує активність, але водночас сприяє обачності та зваженому прийняттю рішень.

Низький рівень особистісної тривожності спостерігається у 24,3 % досліджуваних. Такі респонденти зазвичай характеризуються емоційною стійкістю, впевненістю у власних можливостях і низькою схильністю до переживання надмірного напруження у складних ситуаціях. Вони рідше фокусуються на можливих загрозах і легше зберігають внутрішній контроль, що створює психологічні передумови для більшої готовності до ризику та активної поведінки в умовах невизначеності. Водночас надто низький рівень тривожності в окремих випадках може супроводжуватися недостатньою чутливістю до небезпеки, що потребує врахування при інтерпретації результатів.

Аналіз реактивної тривожності показав подібну тенденцію – переважання середнього рівня, що вказує на здатність більшості досліджуваних зберігати контроль над емоційним станом у конкретних ситуаціях дослідження. Це свідчить про те, що умови проведення емпіричного дослідження не спричинили значного емоційного напруження у респондентів і не мали суттєвого впливу на результати вимірювання. Таким чином, отримані показники реактивної тривожності можна

вважати стабільним фоном для подальшого аналізу взаємозв’язків між тривожністю та готовністю до ризику.

Отримані результати свідчать, що тривожність виступає важливим емоційним чинником готовності до ризику. Підвищений рівень особистісної тривожності може обмежувати схильність до ризикової поведінки, оскільки зумовлює фокусування на можливих загрозах і негативних наслідках. Натомість середній і низький рівні тривожності створюють більш сприятливі умови для зваженого прийняття ризикових рішень. Результати за опитувальником Спілбергера–Ханіна доповнюють дані, отримані за методикою діагностики готовності до ризику, та дозволяють перейти до аналізу регуляторних і особистісних чинників, зокрема локусу контролю та самооцінки.

Наступним етапом емпіричного дослідження стало вивчення локусу контролю особистості за методикою Дж. Роттера, що дозволяє визначити міру інтернальності або екстернальності респондентів, тобто їх схильність приписувати відповідальність за події власного життя внутрішнім або зовнішнім чинникам. Застосування даної методики є важливим у контексті дослідження готовності до ризику, оскільки локус контролю безпосередньо пов’язаний із відповідальністю за прийняття рішень та усвідомлення наслідків власних дій.

На рисунку 2.3. відображено співвідношення осіб з інтернальним, змішаним та екстернальним локусом контролю у відсотковому вираженні, що дозволяє візуально оцінити регуляторні особливості досліджуваної вибірки та їх можливий зв’язок із готовністю до ризику.

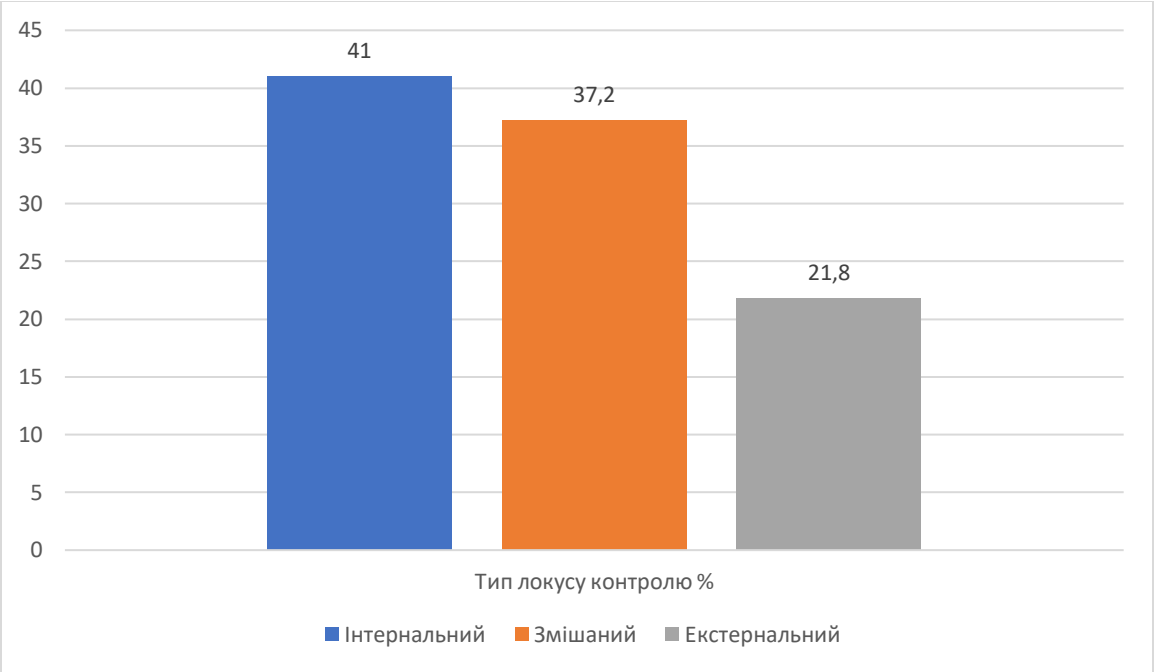

Рисунок 2.3. Розподіл досліджуваних за типами локусу контролю (за методикою Дж. Роттера)

Аналіз отриманих результатів показав, що у досліджуваній вибірці представлені різні типи локусу контролю, зокрема інтернальний, змішаний та екстернальний, проте з певною перевагою інтернальних установок. Такий розподіл свідчить про те, що значна частина респондентів схильна усвідомлювати власну роль у подіях життєдіяльності та сприймати себе як активного суб'єкта прийняття рішень, що є важливим психологічним підґрунтям для формування готовності до ризику.

Зокрема, інтернальний локус контролю було виявлено у 41,0 % досліджуваних. Особи з такими показниками характеризуються переконаністю в тому, що результати їхньої діяльності залежать переважно від власних зусиль, рішень і рівня особистої відповідальності. Для них є типовими активна життєва позиція, ініціативність, прагнення впливати на перебіг подій та самостійно визначати напрям власних дій. У контексті готовності до ризику інтернальний локус контролю сприяє більшій схильності приймати рішення в умовах невизначеності, оскільки ризик сприймається як сфера особистого вибору, а не як неконтрольована загроза. Такі

респонденти, як правило, демонструють упевненість у власних можливостях, готовність брати на себе відповідальність за наслідки рішень і вищий рівень суб'єктності.

Змішаний (помірний) тип локусу контролю зафіксовано у 37,2 % учасників дослідження. Для представників цієї групи характерне поєднання інтернальних та екстернальних установок, що проявляється у здатності враховувати як власну активність і відповідальність, так і вплив зовнішніх умов, соціального контексту або випадкових чинників. Такий тип локусу контролю може забезпечувати гнучкість поведінки та адаптивність у складних і мінливих ситуаціях. У контексті готовності до ризику особи зі змішаним локусом контролю, як правило, схильні до зваженого прийняття рішень: вони не уникають ризику повністю, проте прагнуть оцінити можливі обмеження та ресурси ситуації. Це дозволяє їм обирати помірні, раціонально обґрунтовані ризикові стратегії.

Екстернальний локус контролю виявлено у 21,8 % досліджуваних. Представники цієї групи схильні пояснювати події власного життя переважно дією зовнішніх чинників, випадковістю, долею або впливом інших людей. Для них характерною є знижена віра у можливість особистого контролю над результатами діяльності, що може супроводжуватися униканням відповідальності та пасивною життєвою позицією. У ситуаціях, пов'язаних із ризиком, такі особи частіше виявляють обережність або схильність до уникання ризикових рішень, оскільки сприймають їх як неконтрольовані та потенційно небезпечні. Знижена готовність до ризику в цій групі може бути пов'язана з перекладанням відповідальності на зовнішні обставини та недостатньо сформованою суб'єктною позицією.

Отримані результати свідчать про те, що у досліджуваній вибірці переважають інтернальні та помірно інтернальні установки, що створює сприятливе психологічне підґрунтя для формування готовності до ризику. Особи з інтернальним локусом контролю частіше сприймають ризик як зону особистої відповідальності та можливість впливати на результат, що підвищує ймовірність активної та

усвідомленої ризикової поведінки. Натомість екстернальний локус контролю може обмежувати готовність до ризику, оскільки супроводжується перекладанням відповідальності на зовнішні обставини та зниженням суб'єктної позиції у прийнятті рішень. Отримані дані узгоджуються з теоретичними положеннями про роль локусу контролю як регуляторного чинника поведінки в умовах невизначеності.

Завершальним етапом аналізу рівнів готовності до ризику у досліджуваній вибірці стало вивчення самооцінки особистості за методикою С. Будассі. Дана методика дозволяє визначити рівень та адекватність самооцінки шляхом співвіднесення реального та ідеального образів «Я», що є важливим показником самосвідомості та внутрішньої впевненості особистості. У контексті даного дослідження самооцінка розглядається як значущий психологічний чинник готовності до ризику, оскільки рівень упевненості у власних можливостях безпосередньо впливає на схильність приймати відповідальні та потенційно ризикові рішення.

На рисунку 2.4. представлено співвідношення осіб з високим, середнім та низьким рівнями самооцінки у відсотковому вираженні, що дозволяє візуально оцінити структуру самооцінки у досліджуваній вибірці та її можливий зв'язок із готовністю до ризику.

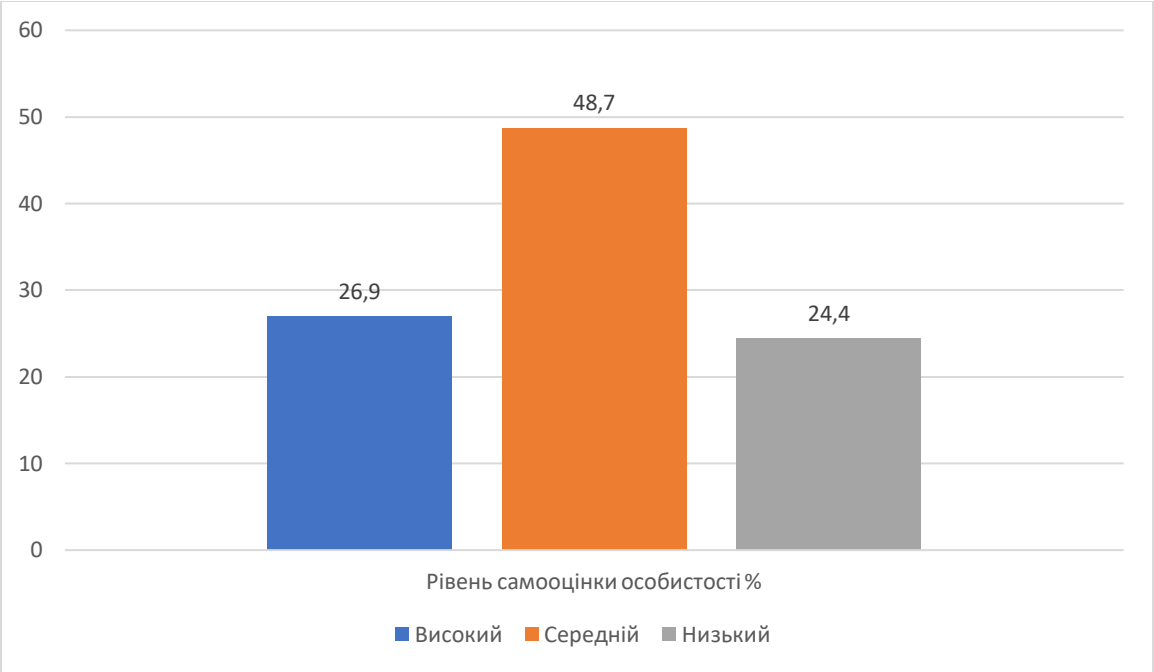

Рисунок 2.4. Розподіл досліджуваних за рівнями самооцінки особистості (за методикою С. Будассі)

Аналіз отриманих результатів показав, що у досліджуваній вибірці переважають середні та адекватні показники самооцінки, що свідчить про відносну психологічну збалансованість більшості респондентів, сформованість їх самосвідомості та достатній рівень реалістичного ставлення до власних можливостей і обмежень. Такий розподіл показників самооцінки створює сприятливе психологічне підґрунтя для усвідомленого прийняття рішень і дозволяє розглядати готовність до ризику не як імпульсивну поведінку, а як результат внутрішньо виваженого вибору.

Зокрема, високий рівень самооцінки було виявлено у 26,9 % досліджуваних. Особи з такими показниками характеризуються впевненістю у власних можливостях, позитивним ставленням до себе та стійким відчуттям особистої цінності. Для них є типовими прагнення до самостійності, ініціативність та готовність брати на себе відповідальність за результати власної діяльності. У контексті готовності до ризику висока самооцінка сприяє більш сміливому

прийняттю рішень у ситуаціях невизначеності, оскільки такі особи схильні вірити у власну здатність впоратися з труднощами та подолати можливі негативні наслідки. Разом із тим, за відсутності достатнього рівня саморефлексії надмірно висока самооцінка може супроводжуватися переоцінкою власних ресурсів, що потребує врахування при інтерпретації результатів.

Середній (адекватний) рівень самооцінки зафіксовано у 48,7 % учасників дослідження, що становить найбільшу частку вибірки. Для представників цієї групи характерне реалістичне уявлення про власні якості, здатність адекватно оцінювати свої сильні та слабкі сторони, а також готовність до самокорекції та особистісного розвитку. Особи з адекватною самооцінкою, як правило, демонструють гнучкість у поведінці та прийнятті рішень, уміння співвідносити рівень ризику з реальними можливостями та умовами ситуації. У психологічному контексті саме такий рівень самооцінки можна вважати найбільш сприятливим для конструктивної готовності до ризику, оскільки він поєднує впевненість у собі з критичністю та відповідальністю.

Низький рівень самооцінки виявлено у 24,4 % досліджуваних. Представники цієї групи схильні до сумнівів у власних можливостях, занижених очікувань щодо результатів діяльності та підвищеної залежності від зовнішніх оцінок. Для них характерним є уникання ситуацій, що потребують прийняття відповідальних рішень або виходу за межі звичних форм поведінки. У контексті готовності до ризику низька самооцінка може виступати чинником, що обмежує активність і ініціативність особистості, посилює страх помилки та сприяє вибору захисних або уникальних стратегій поведінки в умовах невизначеності. Водночас така позиція в окремих випадках може виконувати компенсаторну або захисну функцію, знижуючи ймовірність необґрунтованих ризикових рішень.

Отримані результати свідчать про те, що самооцінка виступає важливим особистісним чинником готовності до ризику. Висока та адекватна самооцінка створює психологічні передумови для впевненого прийняття рішень, ініціативності та відповідальності за наслідки власних дій. Натомість занижена самооцінка може

зумовлювати уникання ризикових ситуацій, страх помилки та надмірну орієнтацію на зовнішні оцінки.

У поєднанні з результатами, отриманими за методиками діагностики готовності до ризику, тривожності та локусу контролю, показники самооцінки дозволяють більш цілісно й багатовимірно охарактеризувати психологічні особливості осіб з різним рівнем готовності до ризику. Сукупний аналіз цих показників свідчить про те, що готовність до ризику формується не ізольовано, а на перетині емоційних, особистісних і регуляторних характеристик, які взаємодіють між собою та визначають індивідуальний стиль поведінки в умовах невизначеності.

Отримані емпіричні результати засвідчують доцільність переходу від описового аналізу окремих психологічних показників до виявлення характеру та напряму взаємозв'язків між ними. Зокрема, актуальним є з'ясування того, яким чином рівень готовності до ризику пов'язаний із тривожністю, локусом контролю та самооцінкою особистості, а також які з цих характеристик виступають провідними психологічними чинниками ризикової поведінки.

У зв'язку з цим наступним етапом емпіричного дослідження є кореляційний аналіз, спрямований на встановлення статистично значущих зв'язків між показниками готовності до ризику та іншими досліджуваними змінними. Проведення кореляційного аналізу дозволить поглибити розуміння психологічних механізмів формування готовності до ризику, уточнити роль емоційних і регуляторних чинників та обґрунтувати інтерпретацію отриманих результатів на більш високому рівні узагальнення.

2.3. Кореляційний аналіз психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику

На цьому етапі емпіричного дослідження було здійснено кореляційний аналіз психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику, метою якого

стало виявлення характеру та напряму взаємозв'язків між готовністю до ризику та іншими досліджуваними змінними – тривожністю, локусом контролю та самооцінкою особистості. Він дозволив перейти від описового рівня аналізу емпіричних даних до більш глибокого розуміння психологічних механізмів, що лежать в основі формування готовності до ризику. У межах даного підрозділу він використовується для визначення того, які саме психологічні характеристики мають найбільш тісний зв'язок із готовністю до ризику та яким чином вони взаємодіють між собою. Для аналізу взаємозв'язків між показниками було застосовано кореляційний коефіцієнт Пірсона, оскільки отримані дані мають кількісний характер і відповідають вимогам параметричного аналізу. Статистичну обробку результатів здійснювали з використанням стандартних методів математичної статистики.

Результати кореляційного аналізу подано у Таблиці 2.1, яка відображає основні статистично значущі взаємозв'язки між досліджуваними показниками.

Таблиця 2.1

Кореляційна матриця взаємозв'язків між показниками готовності до ризику, тривожності, локусу контролю та самооцінки

Показники	**ГдР**	**От**	**Рт**	**ЛКі**	**Со**
ГдР	1,00	-0,46**	-0,28*	0,42**	0,48**
От	-0,46**	1,00	0,51**	-0,39**	-0,44**
Рт	-0,28*	0,51**	1,00	-0,25*	-0,31*
ЛКі	0,42**	-0,39**	-0,25*	1,00	0,36**
Со	0,48**	-0,44**	-0,31*	0,36**	1,00

Примітки: * – кореляція статистично значуща на рівні $p \leq 0,05$; ** – кореляція статистично значуща на рівні $p \leq 0,01$. Умовні скорочення: ГдР – Готовність до ризику; От – Особистісна тривожність; Рт – Реактивна тривожність; ЛКі – Локус контролю (інтернальність); Со – Самооцінка особистості.

Результати кореляційного аналізу показали наявність статистично значущого оберненого зв’язку між рівнем готовності до ризику та показниками особистісної тривожності. Це свідчить про те, що зі зростанням рівня тривожності знижується готовність особистості приймати ризикові рішення та діяти в умовах невизначеності. Особи з підвищеною тривожністю схильні зосереджуватися на можливих негативних наслідках, що обмежує їхню ініціативність і сприяє вибору обережних або уникальних стратегій поведінки.

Зв’язок між готовністю до ризику та реактивною тривожністю має менш виражений характер, що підтверджується результатами кореляційного аналізу ($r = −0,28$; $p = 0,013$). Отримане значення коефіцієнта кореляції свідчить про слабкий обернений, проте статистично значущий зв’язок, який вказує на те, що підвищення рівня ситуативної тривожності супроводжується певним зниженням готовності до ризику. Водночас порівняно з показниками особистісної тривожності цей зв’язок є менш інтенсивним, що дозволяє розглядати реактивну тривожність як вторинний чинник, вплив якого зумовлений передусім поточним емоційним станом, а не стійкими індивідуально-психологічними особливостями. Таким чином, ситуативне емоційне напруження може тимчасово впливати на схильність до ризикових рішень, однак не визначає її на системному рівні.

Аналіз кореляцій між готовністю до ризику та локусом контролю виявив прямий статистично значущий зв’язок між готовністю до ризику та інтернальністю ($r = 0,42$; $p = 0,0006$). Це означає, що зі зростанням інтернального локусу контролю підвищується готовність особистості приймати ризикові рішення та діяти в умовах невизначеності. Особи, які схильні приписувати відповідальність за події власного життя власним зусиллям, рішенням і рівню особистої активності, частіше сприймають ризик як контрольовану ситуацію, у межах якої можливий вплив на результат. Така установка сприяє формуванню активної життєвої позиції, ініціативності та готовності брати відповідальність за наслідки власного вибору, що безпосередньо підсилює готовність до ризику.

Натомість між готовністю до ризику та екстернальним локусом контролю спостерігається обернений статистично значущий зв’язок ($r = -0,39$; $p = 0,0011$), що підтверджує припущення про негативний вплив зовнішньо орієнтованих установок на схильність до ризикової поведінки. Перекладання відповідальності за події на зовнішні обставини, випадковість або дії інших людей знижує відчуття особистого контролю над ситуацією, що, у свою чергу, обмежує готовність до прийняття ризикових рішень. За таких умов ризик сприймається не як можливість реалізації власного потенціалу, а як некерована загроза, що сприяє вибору обережних або уникальних стратегій поведінки та зниженню активності в умовах невизначеності.

Кореляційний аналіз також засвідчив наявність прямого статистично значущого зв’язку між готовністю до ризику та рівнем самооцінки особистості ($r = 0,48$; $p = 0,0001$). Отримане значення коефіцієнта кореляції свідчить про помірний за силою позитивний зв’язок, що означає: зі зростанням рівня самооцінки підвищується готовність особистості приймати рішення та діяти в ситуаціях, які передбачають певний рівень ризику. Вищі показники самооцінки пов’язані з більшою впевненістю у власних можливостях, вірою у здатність контролювати перебіг подій та готовністю брати на себе відповідальність за результати власних дій, що є важливими психологічними передумовами ризикової поведінки конструктивного характеру.

Адекватна самооцінка сприяє формуванню конструктивної готовності до ризику, оскільки дозволяє особистості реалістично оцінювати власні ресурси, сильні та слабкі сторони, а також співвідносити рівень ризику з можливими наслідками прийнятих рішень. Особи з адекватною самооцінкою, як правило, не уникають ситуацій невизначеності, проте й не схильні до необґрунтованого або імпульсивного ризику, що забезпечує зважений і відповідальний характер їхньої поведінки.

Низька самооцінка, навпаки, демонструє обернений зв’язок із готовністю до ризику, що підтверджується негативними кореляціями між показниками самооцінки та особистісної тривожності ($r = -0,44$; $p = 0,0004$), а також між самооцінкою та

реактивною тривожністю (r = −0,31; p = 0,008). Така конфігурація зв’язків вказує на те, що занижене уявлення про власні можливості супроводжується підвищеним емоційним напруженням, страхом помилки та схильністю до уникання невизначених і відповідальних ситуацій. У контексті готовності до ризику це проявляється у виборі захисних або уникальних стратегій поведінки та зниженні ініціативності. Самооцінка виступає одним із ключових особистісних чинників готовності до ризику, опосередковуючи вплив емоційних і регуляторних характеристик на поведінку особистості в умовах невизначеності. Поєднання адекватної самооцінки з низьким або помірним рівнем тривожності та інтернальним локусом контролю створює оптимальні психологічні умови для усвідомленого та відповідального прийняття ризикових рішень.

Узагальнюючи результати кореляційного аналізу, можна стверджувати, що готовність до ризику має системний, багатовимірний характер та формується у тісному взаємозв’язку з емоційними, регуляторними й особистісними характеристиками особистості. Отримані емпіричні дані засвідчують, що готовність до ризику не є ізольованою рисою, а виступає результатом складної взаємодії внутрішніх психологічних чинників, які визначають індивідуальний стиль поведінки в умовах невизначеності.

Зокрема, найбільш значущим емоційним чинником готовності до ризику у межах даного дослідження виступає рівень особистісної тривожності, з яким було виявлено помірний обернений статистично значущий зв’язок (r = −0,46; p = 0,0002). Це свідчить про те, що підвищена схильність сприймати життєві ситуації як загрозливі обмежує готовність особистості до прийняття ризикових рішень. Реактивна тривожність, у свою чергу, має слабший, хоча й значущий зв’язок із готовністю до ризику (r = −0,28; p = 0,013), що підтверджує її ситуативний, вторинний характер порівняно зі стійкою особистісною тривожністю.

Важливим регуляторним чинником готовності до ризику є локус контролю. Виявлений прямий статистично значущий зв’язок між готовністю до ризику та

інтернальністю (r = 0,42; p = 0,0006) підтверджує, що орієнтація на особисту відповідальність, віра у власний вплив на події та сформована суб'єктна позиція сприяють активному й усвідомленому прийняттю ризику. Водночас екстернальний локус контролю демонструє обернений зв'язок із готовністю до ризику (r = −0,39; p = 0,0011), що вказує на зниження ініціативності та схильність до уникання ризикових ситуацій за умови перекладання відповідальності на зовнішні обставини.

Не менш значущим особистісним чинником готовності до ризику виступає самооцінка особистості, з якою було зафіксовано найбільш виражений прямий зв'язок (r = 0,48; p = 0,0001). Це свідчить про те, що впевненість у власних можливостях, позитивне ставлення до себе та здатність адекватно оцінювати власні ресурси є важливими психологічними передумовами конструктивної готовності до ризику. Адекватна самооцінка сприяє зваженому прийняттю рішень, тоді як її занижений рівень у поєднанні з підвищеною тривожністю обмежує готовність до активної поведінки в умовах невизначеності.

Таким чином, проведений кореляційний аналіз емпірично підтверджує теоретичні положення щодо багатофакторної зумовленості готовності до ризику, підкреслюючи провідну роль емоційних, регуляторних та особистісних механізмів у її формуванні. Отримані результати створюють надійне наукове підґрунтя для формулювання загальних висновків і практичних рекомендацій, спрямованих на розвиток конструктивної готовності до ризику, що буде представлено у наступних розділах магістерської роботи.

Висновки до другого розділу

У другому розділі магістерської роботи було здійснено емпіричне дослідження психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику, що дозволило конкретизувати теоретичні положення, представлені в першому розділі, та перевірити їх на практичному рівні.

У результаті застосування методики діагностики готовності до ризику В. Петровського встановлено, що у досліджуваній вибірці переважає середній рівень готовності до ризику (46,2 %), що свідчить про схильність більшості респондентів до зваженого прийняття рішень в умовах невизначеності. Водночас було виявлено як групу осіб з високим рівнем готовності до ризику (24,4 %), які демонструють активну життєву позицію та готовність брати відповідальність за наслідки власних дій, так і групу з низьким рівнем готовності до ризику (29,4 %), для якої характерні обережність, прагнення до стабільності та уникання ризикових ситуацій.

Аналіз показників тривожності за методикою Ч. Спілбергера (в адаптації Ю. Ханіна) засвідчив переважання середніх рівнів як особистісної, так і реактивної тривожності, що вказує на відносну емоційну врівноваженість більшості досліджуваних. Водночас встановлено, що підвищена особистісна тривожність пов’язана зі зниженням готовності до ризику, що підтверджує її роль як емоційного чинника, який обмежує активність особистості в умовах невизначеності.

Результати дослідження локусу контролю (методика Дж. Роттера) показали, що у вибірці переважають інтернальні та помірно інтернальні установки, що свідчить про сформовану суб’єктну позицію значної частини респондентів. Особи з інтернальним локусом контролю демонструють вищу готовність до ризику, тоді як екстернальні установки пов’язані зі зниженням схильності до ризикової поведінки та перекладанням відповідальності на зовнішні обставини.

Аналіз рівня самооцінки за методикою С. Будассі дозволив встановити, що у більшості досліджуваних сформована адекватна самооцінка, яка є важливою психологічною передумовою конструктивної готовності до ризику. Висока самооцінка пов’язана з упевненістю у власних можливостях та готовністю приймати відповідальні рішення, тоді як низька самооцінка супроводжується униканням ризику та зниженням ініціативності.

Проведений кореляційний аналіз підтвердив системний характер готовності до ризику та виявив статистично значущі взаємозв’язки між готовністю до ризику та

особистісною тривожністю, локусом контролю і самооцінкою. Зокрема, встановлено обернений зв’язок між готовністю до ризику та особистісною тривожністю, а також прямі зв’язки з інтернальністю та рівнем самооцінки. Отримані результати свідчать про те, що готовність до ризику формується на перетині емоційних, регуляторних і особистісних механізмів.

Отже, результати емпіричного дослідження підтверджують багатофакторну зумовленість готовності до ризику та засвідчують, що її рівень визначається поєднанням емоційної стабільності, сформованої суб’єктної позиції та адекватної оцінки власних можливостей. Отримані висновки створюють наукове підґрунтя для розробки практичних рекомендацій, спрямованих на розвиток конструктивної готовності до ризику, що буде представлено у третьому розділі магістерської роботи.

РОЗДІЛ ІІІ. ПСИХОЛОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ АДЕКВАТНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ

3.1. Основні напрями психологічної роботи

Результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження психологічних особливостей осіб з різним рівнем готовності до ризику обумовлюють необхідність розробки цілеспрямованої психологічної роботи, спрямованої на формування конструктивної готовності до ризику та оптимізацію поведінки особистості в умовах невизначеності. Така робота має базуватися на системному підході та враховувати індивідуальні емоційні, регуляторні й особистісні характеристики, виявлені у процесі дослідження.

Основною метою психологічної роботи є розвиток усвідомленої, відповідальної та адаптивної готовності до ризику, яка забезпечує здатність особистості приймати зважені рішення, прогнозувати можливі наслідки та ефективно діяти в умовах невизначеності. Виходячи з отриманих емпіричних результатів, психологічну роботу доцільно реалізовувати за кількома взаємопов’язаними напрямами.

Першим і базовим напрямом психологічної роботи з особами з різним рівнем готовності до ризику є зниження рівня надмірної особистісної тривожності та розвиток емоційної саморегуляції. Необхідність реалізації цього напряму зумовлена результатами емпіричного дослідження, які засвідчили наявність стійкого оберненого зв’язку між готовністю до ризику та рівнем особистісної тривожності. Підвищена тривожність обмежує здатність особистості діяти в умовах невизначеності, сприяє фіксації на можливих негативних наслідках і формує тенденцію до уникання ризикових ситуацій.

У цьому контексті психологічна робота має бути спрямована на формування в особистості здатності усвідомлювати, регулювати та конструктивно опрацьовувати

власні емоційні стани, насамперед тривогу, напруження та страх помилки. Важливим завданням є допомога клієнту у розрізненні об'єктивної небезпеки та суб'єктивно переживаної тривоги, що дозволяє зменшити катастрофізацію ризикових ситуацій і підвищити рівень психологічного контролю над власними реакціями. У межах цього напряму доцільним є використання психоосвітніх методів, спрямованих на розширення уявлень особистості про природу тривоги, її функції та роль у поведінці в умовах невизначеності. Психоосвіта сприяє нормалізації тривожних переживань, зниженню їх суб'єктивної загрозливості та формуванню більш реалістичного ставлення до ризику як до природного елементу життєвого вибору.

Ефективними є також когнітивно-поведінкові техніки, зокрема робота з ірраціональними переконаннями, автоматичними негативними думками та установками, пов'язаними з очікуванням невдачі або страхом втрати контролю. Корекція дезадаптивних когнітивних схем дозволяє зменшити інтенсивність тривожних реакцій і сприяє формуванню більш гнучких та адаптивних способів оцінювання ризикових ситуацій.

Важливу роль у цьому напрямі відіграють тренінги емоційної регуляції, спрямовані на розвиток навичок усвідомлення власних емоцій, їх прийняття та керування інтенсивністю переживань. Доцільним є використання релаксаційних технік, дихальних вправ, методів м'язової релаксації, технік усвідомленості, які сприяють зниженню психофізіологічного напруження та підвищенню загального рівня стресостійкості.

Окрему увагу слід приділяти формуванню навичок конструктивного опрацювання тривожних переживань, що передбачає розвиток здатності аналізувати джерела тривоги, прогнозувати реальні наслідки ситуації та знаходити ефективні способи подолання труднощів. Така робота дозволяє трансформувати тривогу з дезорганізуючого чинника у сигнальний механізм, який не блокує активність, а сприяє більш зваженому та усвідомленому прийняттю рішень. Зниження рівня надмірної особистісної тривожності та розвиток емоційної саморегуляції є

ключовим напрямом психологічної роботи, реалізація якого створює психологічні передумови для формування конструктивної готовності до ризику, підвищення адаптивності особистості та її здатності ефективно діяти в умовах невизначеності..

Другим важливим напрямом є розвиток інтернального локусу контролю та відповідальної суб'єктної позиції. Зважаючи на виявлений прямий зв'язок між готовністю до ризику та інтернальністю, психологічна робота має бути спрямована на посилення відчуття особистої відповідальності за прийняті рішення та їх наслідки. У цьому контексті доцільним є застосування вправ, спрямованих на усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків власних дій, розвиток навичок цілепокладання, прийняття рішень і рефлексії життєвого досвіду. Така робота сприяє формуванню активної життєвої позиції та готовності брати на себе відповідальність у ситуаціях невизначеності.

Третім напрямом психологічної роботи виступає формування адекватної та стабільної самооцінки особистості. Оскільки самооцінка є одним із провідних чинників готовності до ризику, важливим завданням психологічного супроводу є розвиток реалістичного уявлення про власні можливості, ресурси та обмеження. Психологічна робота у цьому напрямі може включати індивідуальні консультації, тренінги особистісного зростання, вправи на самопізнання та саморефлексію, а також техніки з підвищення самоефективності. Формування адекватної самооцінки дозволяє знизити страх помилки та сприяє більш впевненому й зваженому прийняттю ризикових рішень.

Четвертим напрямом є розвиток когнітивних навичок оцінювання ризику та прогнозування наслідків. З огляду на те, що готовність до ризику пов'язана з особливостями когнітивного опрацювання інформації, доцільним є навчання особистості аналізувати ризикові ситуації, зважувати можливі вигоди та втрати, оцінювати альтернативи та приймати оптимальні рішення. У межах цього напряму можуть застосовуватися методи аналізу життєвих кейсів, моделювання ситуацій ризику, рольові ігри та вправи на розвиток критичного мислення.

Таким чином, основні напрями психологічної роботи з особами з різним рівнем готовності до ризику мають комплексний характер та спрямовані на гармонійний розвиток емоційної, регуляторної та особистісної сфер. Реалізація зазначених напрямів створює умови для формування конструктивної готовності до ризику, яка забезпечує ефективну адаптацію особистості до умов невизначеності та сприяє її особистісному й професійному розвитку.

3.2. Рекомендації для практичних психологів освітнього та професійного середовища

Результати проведеного теоретичного та емпіричного дослідження дозволяють сформулювати низку практичних рекомендацій для психологів освітнього та професійного середовища, діяльність яких спрямована на психологічний супровід осіб з різним рівнем готовності до ризику. Зазначені рекомендації можуть бути використані в роботі зі студентською молоддю, молодими фахівцями, педагогами, працівниками організацій, а також у межах профорієнтаційної, консультативної та тренінгової діяльності.

Першочерговим завданням практичного психолога є діагностика рівня готовності до ризику та пов’язаних із нею психологічних чинників. Доцільно здійснювати комплексну психодіагностику, яка охоплює оцінку готовності до ризику, рівня тривожності, локусу контролю та самооцінки. Такий підхід дозволяє не лише визначити індивідуальний рівень готовності до ризику, а й виявити психологічні механізми, що її підсилюють або, навпаки, обмежують. Отримані діагностичні дані мають слугувати основою для індивідуального або групового психологічного супроводу.

У роботі з особами з низьким рівнем готовності до ризику практичному психологу доцільно зосереджуватися на зниженні надмірної тривожності, формуванні впевненості у власних можливостях та розвитку адекватної самооцінки,

оскільки саме ці психологічні характеристики виступають основними чинниками, що обмежують активність і ініціативність особистості в умовах невизначеності. Для таких осіб ризик, як правило, сприймається не як можливість розвитку або досягнення мети, а як загроза стабільності, що зумовлює уникальні або захисні стратегії поведінки.

На початковому етапі психологічної роботи доцільним є застосування психоосвітніх заходів, спрямованих на формування реалістичного уявлення про природу помилок, невизначеності та ризику як невід'ємних складових особистісного і професійного розвитку. Психоосвіта допомагає нормалізувати переживання, пов'язані зі страхом помилки, знижує рівень емоційної напруги та сприяє зміні ставлення до ризикових ситуацій як до потенційно контрольованих і таких, що можуть містити позитивний досвід.

Важливе місце у психологічному супроводі цієї категорії клієнтів посідає використання технік когнітивної реструктуризації, спрямованих на виявлення та корекцію ірраціональних переконань, автоматичних негативних думок і катастрофізуючих оцінок можливих наслідків. Робота з когнітивними викривленнями дозволяє зменшити тенденцію до перебільшення небезпеки, сформувати більш зважений і реалістичний погляд на ситуації вибору та підвищити відчуття особистого контролю над подіями.

Паралельно доцільно здійснювати роботу з розвитком упевненості у власних можливостях та адекватної самооцінки, зосереджуючись на усвідомленні наявних ресурсів, сильних сторін і позитивного досвіду клієнта. Використання вправ на самопізнання, рефлексію досягнень, формування відчуття самоефективності сприяє поступовому підвищенню віри у здатність справлятися з труднощами та приймати відповідальні рішення. Особливо важливим у роботі з особами з низьким рівнем готовності до ризику є поступове включення їх у безпечні ситуації помірного ризику, які не несуть значної загрози, але дозволяють отримати позитивний досвід подолання невизначеності. Такі ситуації можуть моделюватися в межах тренінгових

занять, рольових ігор або реальних життєвих завдань із чітко визначеними межами та підтримкою з боку психолога. Обов'язковим елементом цього процесу є подальша рефлексія отриманого досвіду, аналіз емоційних реакцій, прийнятих рішень і фактичних наслідків, що сприяє закріпленню відчуття успіху та зменшенню страху перед майбутніми ризиковими ситуаціями.

Для осіб із середнім рівнем готовності до ризику психологічна робота має бути спрямована насамперед на розвиток гнучкості мислення, удосконалення навичок прийняття рішень та прогнозування можливих наслідків власних дій. Представники цієї групи, як правило, демонструють зважене ставлення до ризику, поєднуючи обережність із потенційною готовністю діяти, однак їхня ризикова поведінка часто має ситуативний характер і залежить від зовнішніх умов, рівня впевненості та суб'єктивної оцінки ситуації.

Завданням психологічної роботи у цьому випадку є перехід від ситуативної готовності до ризику до більш стабільної, усвідомленої та конструктивної, яка ґрунтується на сформованих навичках аналізу, рефлексії та відповідального вибору. Важливо навчити особистість не лише оцінювати ризик у конкретний момент, а й бачити ширший контекст ситуації, альтернативні варіанти дій і довгострокові наслідки прийнятих рішень. Доцільним є використання тренінгових форм психологічної роботи, які створюють безпечний простір для відпрацювання навичок прийняття рішень в умовах невизначеності. Зокрема, ефективним є аналіз кейсів, що відображають реальні або наближені до реальності життєві й професійні ситуації ризику. Робота з кейсами дозволяє учасникам навчитися структурувати проблему, визначати можливі ризики та ресурси, оцінювати альтернативи й обґрунтовувати власний вибір.

Важливу роль відіграють рольові ігри, у межах яких моделюються ситуації вибору, відповідальності та невизначеності. Такі ігри сприяють розвитку емоційної включеності, дозволяють усвідомити власні типові реакції на ризик і відпрацювати нові, більш адаптивні стратегії поведінки. У процесі рольової взаємодії учасники

отримують можливість побачити наслідки різних рішень без реальних негативних втрат, що знижує страх помилки та підвищує впевненість у власних можливостях. Ще одним елементом роботи є також групові дискусії, спрямовані на обговорення різних підходів до ризику, обмін досвідом і формування більш гнучкого бачення ризикових ситуацій. Групова форма роботи сприяє розвитку рефлексії, толерантності до альтернативних точок зору та усвідомленню індивідуальних особливостей прийняття рішень.

Особливу увагу в роботі з цією групою слід приділяти розвитку навичок прогнозування наслідків, зокрема вмінню оцінювати не лише короткострокові вигоди, а й можливі довгострокові результати ризикових дій. Це дозволяє сформувати відповідальні стратегії поведінки та зменшити ймовірність імпульсивних або необґрунтованих рішень. Психологічна робота з особами із середнім рівнем готовності до ризику має розвивальний характер і спрямована на посилення усвідомленості, відповідальності та адаптивності ризикової поведінки, що сприяє особистісному зростанню та ефективному функціонуванню в умовах невизначеності.

У роботі з особами з високим рівнем готовності до ризику важливим завданням практичного психолога є формування відповідальності, розвиток самоконтролю та критичного оцінювання власних дій, оскільки надмірна схильність до ризику не завжди має конструктивний характер. За відсутності належної саморегуляції вона може супроводжуватися імпульсивністю, переоцінкою власних можливостей, ігноруванням об’єктивних обмежень та недооцінюванням потенційних негативних наслідків.

Психологічний супровід осіб із високим рівнем готовності до ризику має бути спрямований не на зниження їх активності чи ініціативності, а на перетворення ризикової поведінки з імпульсивної на усвідомлену та відповідальну. У цьому контексті ключовим завданням є розвиток здатності до рефлексії власних мотивів,

рішень і поведінкових стратегій, що дозволяє особистості краще усвідомлювати причини вибору ризикових дій і їх можливі наслідки.

Важливим напрямом роботи є розвиток навичок самоконтролю та відтермінування імпульсивних рішень. Для цього доцільним є використання вправ, спрямованих на усвідомлення емоційних станів, що передують ризиковій поведінці, а також технік зупинки автоматичних реакцій і переходу до раціонального аналізу ситуації. Формування таких навичок сприяє зменшенню впливу ситуативних емоційних імпульсів і підвищує здатність до зваженого прийняття рішень. Також окрему увагу слід приділяти розвитку критичного мислення та аналізу можливих наслідків ризикових рішень. Психологу доцільно працювати з клієнтами над формуванням уміння оцінювати не лише потенційні вигоди, а й імовірні ризики, втрати та довгострокові наслідки обраної стратегії поведінки. У цьому процесі ефективним є використання методів аналізу життєвих і професійних кейсів, технік «плюсів і мінусів», побудови альтернативних сценаріїв розвитку подій.

Суттєвим компонентом психологічної роботи є співвіднесення ризикових рішень із реальними ресурсами та умовами середовища, зокрема часовими, емоційними, соціальними та професійними можливостями особистості. Такий підхід дозволяє знизити тенденцію до переоцінки власних сил і сформувати більш реалістичне бачення меж власної компетентності та відповідальності. Реалізація цього напряму сприяє формуванню конструктивної готовності до ризику, яка поєднує ініціативність, рішучість і здатність прогнозувати наслідки власних дій у різних життєвих і професійних ситуаціях.

В умовах освітнього середовища психологам рекомендується інтегрувати елементи розвитку конструктивної готовності до ризику в навчально-виховний процес через тренінги особистісного зростання, курси з розвитку soft skills, програми адаптації першокурсників і профорієнтаційні заходи. Особливу увагу доцільно приділяти формуванню інтернального локусу контролю, відповідальності за власний

вибір та толерантності до невизначеності, що є важливими ресурсами професійного становлення молоді.

У професійному середовищі практичні психологи можуть використовувати результати дослідження при роботі з питаннями професійного вибору, кар'єрного розвитку, управління стресом і прийняття рішень. Рекомендованим є проведення тренінгів з розвитку стресостійкості, відповідального ризику, управління змінами та прийняття рішень в умовах невизначеності, що сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності та психологічного благополуччя працівників.

Таким чином, запропоновані рекомендації для практичних психологів освітнього та професійного середовища спрямовані на розвиток усвідомленої, відповідальної та адаптивної готовності до ризику, що виступає важливим чинником особистісного та професійного розвитку в сучасних умовах соціальної та професійної невизначеності.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі магістерської роботи було розроблено та обґрунтовано практичні напрями психологічної роботи з особами з різним рівнем готовності до ризику на основі результатів теоретичного аналізу та емпіричного дослідження, представлених у попередніх розділах.

Визначено, що ефективна психологічна робота з формування конструктивної готовності до ризику має комплексний характер і повинна бути спрямована на розвиток емоційної саморегуляції, формування адекватної самооцінки, посилення інтернального локусу контролю та розвиток когнітивних навичок оцінювання ризику і прогнозування наслідків прийнятих рішень. Зазначені напрями психологічної роботи відповідають виявленим у дослідженні психологічним чинникам готовності до ризику та забезпечують цілісний підхід до психологічного супроводу особистості.

Сформульовано практичні рекомендації для психологів освітнього та професійного середовища, які враховують індивідуальні відмінності осіб з низьким, середнім і високим рівнем готовності до ризику. Наголошено на доцільності диференційованого підходу до психологічної роботи, що передбачає адаптацію форм і методів впливу залежно від рівня тривожності, самооцінки та локусу контролю клієнтів.

Обґрунтовано важливість інтеграції психологічної роботи з розвитку готовності до ризику в освітній процес і професійне середовище через тренінгові програми, психоосвітні заходи та індивідуальне консультування. Зазначено, що формування усвідомленої та відповідальної готовності до ризику сприяє підвищенню адаптивності, особистісної зрілості та ефективності діяльності в умовах соціальної та професійної невизначеності.

Таким чином, результати третього розділу підтверджують практичну значущість проведеного дослідження та створюють підґрунтя для подальшого використання отриманих рекомендацій у діяльності практичних психологів, а також для розробки цілісних програм психологічного супроводу осіб з різним рівнем готовності до ризику.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання магістерської роботи було комплексно досліджено психологічні особливості осіб з різним рівнем готовності до ризику, що дозволило досягти поставленої мети та реалізувати всі визначені завдання дослідження.

У ході реалізації першого завдання здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз наукових підходів до вивчення феномену ризику та готовності до ризику в психології. Встановлено, що ризик у сучасному психологічному дискурсі розглядається як багатовимірний феномен, що поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти й проявляється у процесі прийняття рішень в умовах невизначеності. Готовність до ризику визначено як відносно стійку особистісну характеристику, що відображає схильність особистості до вибору ризикових стратегій за умови усвідомлення можливих наслідків. Аналіз наукових підходів дозволив обґрунтувати доцільність системного розгляду готовності до ризику як інтегративної властивості особистості.

Виконання другого завдання дало змогу охарактеризувати основні психологічні чинники та індивідуально-психологічні особливості, пов’язані з формуванням готовності до ризику. Встановлено, що ключову роль у цьому процесі відіграють рівень особистісної тривожності, локус контролю та самооцінка особистості. Готовність до ризику формується в результаті взаємодії емоційних, регуляторних і особистісних механізмів, які визначають індивідуальний стиль поведінки в умовах невизначеності. Обґрунтовано, що готовність до ризику може мати як конструктивний, так і деструктивний характер залежно від рівня усвідомленості, саморегуляції та відповідальності особистості.

У межах реалізації третього завдання емпірично досліджено рівні готовності до ризику у досліджуваній вибірці та визначено їх розподіл. Встановлено, що у вибірці переважає середній рівень готовності до ризику, який характеризується зваженим ставленням до ризикових ситуацій та адаптивними стратегіями поведінки.

Водночас виявлено групи осіб з високим і низьким рівнями готовності до ризику, що свідчить про наявність суттєвих індивідуальних відмінностей у сприйнятті ризику та прийнятті рішень в умовах невизначеності.

Реалізація четвертого завдання дозволила проаналізувати психологічні особливості осіб з різним рівнем готовності до ризику. Встановлено, що особи з високим рівнем готовності до ризику характеризуються нижчим рівнем особистісної тривожності, інтернальним локусом контролю та більш високою або адекватною самооцінкою. Особи з низьким рівнем готовності до ризику, навпаки, демонструють підвищену тривожність, схильність до екстернальних установок і занижену самооцінку, що обумовлює вибір уникальних або захисних стратегій поведінки. Проведений кореляційний аналіз підтвердив наявність статистично значущих взаємозв'язків між готовністю до ризику та зазначеними психологічними характеристиками.

Таким чином, результати дослідження підтверджують багатофакторну зумовленість готовності до ризику та засвідчують, що її рівень визначається поєднанням емоційної стабільності, сформованої суб'єктної позиції та адекватної оцінки власних можливостей. Отримані висновки мають теоретичне та практичне значення і можуть бути використані в діяльності практичних психологів освітнього та професійного середовища, а також слугувати основою для подальших наукових досліджень проблеми готовності до ризику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славська К. О. Стратегія життя. Київ : Либідь, 1991. 200 с.
2. Безродний А. В. Схильність до ризику як особистісна особливість обдарованої дитини (ґендерний аспект) // *Проблеми сучасної психології*. 2011. Вип. 11.
3. Бикова С. В. Схильність до ризику як складна психологічна властивість особистості : дис. … канд. психол. наук : 19.00.01. Одеса, 2008.
4. Бондзик Д. М. Психологічні концепції ризику та ризикованої поведінки // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*.
5. Вдовіченко О. В. (Дисертаційне дослідження про феномен ризику в психології) : дис. … (спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія). Одеса : ДЗ «ПНПУ імені К. Д. Ушинського», 2019.
6. Громова Г. М. Толерантність до невизначеності як чинник трансформації травматичного досвіду особистості : дис. … д-ра філософії : 053 – Психологія. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2022.
7. Долженков О. О., Черненко Н. М. Особистісна готовність до управління ризиками у професійній діяльності (у т. ч. трактування «готовність до ризику») // *Science and Education* (ПНПУ ім. К. Д. Ушинського).
8. Колесніченко О. С. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України : дис. … (053 – Психологія). Харків, 2019.
9. Колесніченко О. С., Мацегора Я. В., Приходько І. І. та ін. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України : монографія. Харків : НАНГУ, 2019.
10. Лазорко О. В. Психологічні особливості безпеки особистості як суб’єкта професіоналізації : дис. … д-ра психол. наук : 19.00.01. Луцьк ; Харків, 2017.
11. Лялько О., Спірін А., Жуков та ін. Соціальна профілактика ризикованої поведінки підлітків // (Фахове видання; стаття у збірнику/журналі).

12. Максименко С. Д. (ред.) Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2013.

13. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ : КММ, 2006. 240 с.

14. Максименко С. Д., Татенко В. О. Психологія особистості : теоретико-методологічні засади. Київ : Либідь, 2015. 312 с.

15. Мінакова І. Організація профілактики ризикованої поведінки підлітків // *Молодий вчений*. 2020.

16. Оніщенко Н. Особливості схильності до ризику у … (майбутніх фахівців/професійних груп) // *Вісник НУОУ*. 2021.

17. Павленко А. (Кваліфікаційна робота про ризиковану поведінку підлітків). Київ : НаУКМА, 2021.

18. Рахімкулова А. С. Взаємозв'язок ризикової та суїцидальної поведінки у підлітків (репрезентативна вибірка в Україні) // *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 34.

19. Сіверс З. Ризик і безпека в професійній діяльності: огляд/аналіз проблематики (у т. ч. в контексті ДСНС/військової сфери) // *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2022.

20. Склярова Г. Готовність до ризику як чинник професійної … // *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025.

21. Софіян Д. В. (Дисертаційна робота/праця, де згадується монографія про психологічну готовність до ризику НГУ). 2019.

22. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія. Київ : Міленіум, 2017. 184 с.

23. Павленко В. М. Психологія ризику : монографія. Київ : Академвидав, 2016. 256 с.

24. Приходько І. І. Психологічна готовність особистості до діяльності в екстремальних умовах : монографія. Харків : НАНГУ, 2018. 320 с.

25. Романовська Л. І. Психологічні чинники ризикової поведінки особистості // *Проблеми сучасної психології*. 2017. Вип. 38. С. 312–325.

26. Савчин М. В. Духовний потенціал особистості : психологічний аналіз. Київ : Академвидав, 2010. 432 с.

27. Семенова Н. В. Психологічні особливості прийняття рішень в умовах невизначеності // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. Вип. 2. С. 96–102.

28. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Загальна психологія : підручник. Київ : Каравела, 2015. 464 с.

29. Слюсаревський М. М. Соціально-психологічні механізми прийняття рішень в умовах ризику // *Соціальна психологія*. 2014. № 2. С. 3–15.

30. Татенко В. О. Суб'єктно-вчинковий підхід у психології : монографія. Київ : Міленіум, 2006. 296 с.

31. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.

32. Титаренко Т. М. Психологія життєвого конструювання особистості. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2014. 256 с.

33. Ткалич М. Г. Психологія ризику у професійній діяльності. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 214 с.

34. Фурман А. В. Психологія особистісного вибору. Тернопіль : Економічна думка, 2012. 328 с.

35. Хомуленко Т. Б. Особистісні детермінанти готовності до ризику // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2018. Вип. 63. С. 112–118.

36. Чайка Г. В. Толерантність до невизначеності як психологічний ресурс особистості : монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 198 с.

37. Швалб Ю. М. Психологія прийняття рішень. Київ : Освіта України, 2011. 304 с.

38. Яценко Т. С. Психологічні основи активності особистості. Київ : Либідь, 2008. 272 с.

39. Яценко Т. С., Максименко С. Д. Психологія суб'єктності особистості. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016. 240 с. Bandura A. Self-efficacy: The exercise of control. New York : W. H. Freeman, 1997. 604 p.

40. Bandura A. Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1986. 617 p.

41. Beck A. T. Cognitive therapy and the emotional disorders. New York : International Universities Press, 1976. 356 p.

42. Byrnes J. P. The development of decision making. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1998. 412 p.

43. Costa P. T., McCrae R. R. Personality in adulthood: A five-factor theory perspective. New York : Guilford Press, 2003. 268 p.

44. Epstein S. Cognitive-experiential self-theory of personality. New York : Guilford Press, 1994. 450 p.

45. Evans J. St. B. T. Heuristic and analytic processes in reasoning. British Journal of Psychology. 1984. Vol. 75. P. 451–468.

46. Kahneman D. Thinking, fast and slow. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2011. 499 p.

47. Kahneman D., Tversky A. Prospect theory: An analysis of decision under risk. Econometrica. 1979. Vol. 47, No. 2. P. 263–291.

48. Leary M. R. Self-presentation: Impression management and interpersonal behavior. Boulder, CO : Westview Press, 1996. 256 p.

49. Lerner J. S., Keltner D. Beyond valence: Toward a model of emotion-specific influences on judgment and choice. Cognition & Emotion. 2000. Vol. 14, No. 4. P. 473–493.

50. Loewenstein G. F., Weber E. U., Hsee C. K., Welch N. Risk as feelings. Psychological Bulletin. 2001. Vol. 127, No. 2. P. 267–286.

51. Maddi S. R. Hardiness: Turning stressful circumstances into resilient growth. Dordrecht : Springer, 2013. 207 p.

52. McClelland D. C. The achieving society. Princeton, NJ : Van Nostrand, 1961. 512 p.

53. Rotter J. B. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. Psychological Monographs. 1966. Vol. 80, No. 1. P. 1–28.

54. Rotter J. B. Social learning and clinical psychology. New York : Prentice Hall, 1954. 466 p.

55. Slovic P. Perception of risk. Science. 1987. Vol. 236, No. 4799. P. 280–285.

56. Slovic P. The feeling of risk: New perspectives on risk perception. London : Earthscan, 2010. 456 p.

57. Snyder C. R., Lopez S. J. Handbook of positive psychology. Oxford : Oxford University Press, 2002. 821 p.

58. Taylor S. E., Brown J. D. Illusion and well-being: A social psychological perspective on mental health. Psychological Bulletin. 1988. Vol. 103, No. 2. P. 193–210.

59. Tversky A., Kahneman D. Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. Science. 1974. Vol. 185, No. 4157. P. 1124–1131.

60. Weber E. U., Blais A. R., Betz N. E. A domain-specific risk-attitude scale. Journal of Behavioral Decision Making. 2002. Vol. 15, No. 4. P. 263–290.

61. Weber E. U., Johnson E. J. Constructing preferences from memory. Journal of Risk and Uncertainty. 2009. Vol. 38. P. 221–241.

62. Zuckerman M. Sensation seeking: Beyond the optimal level of arousal. Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1979. 428 p.

63. Zuckerman M. Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 463 p.

64. Zuckerman M., Kuhlman D. M. Personality and risk-taking: Common biosocial factors. Journal of Personality. 2000. Vol. 68, No. 6. P. 999–1029.

65. Carver C. S., Scheier M. F. On the self-regulation of behavior. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 439 p.

66. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York : Plenum Press, 1985. 371 p.

67. Gigerenzer G. Reckoning with risk: Learning to live with uncertainty. New York : Penguin Books, 2002. 310 p.

68. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. New York : Springer, 1984. 445 p.